

Geografisk Orientering

Tema: Nationalparker i Verden

Tidsskrift for
Geografforbundet

2 Marts 2005
35. årgang

Indhold

Leder	3
<i>Maja Enghave, Søren P. Kristensen, Helle Askgaard og Mette Starch Truelsen</i>	

*Nationalparker som forvaltningsstrategi	56
<i>Jørgen Primdahl</i>	

*Zabaikalsky National Park.....	66
<i>Dimo Popov</i>	

*Turisme i Sápmi og Laponia	70
<i>Robert Pettersson og Sandra Wall</i>	

*Niassa reservatets vilde dyr skal give udvikling i Mozambique	76
<i>Malene Wiinblad</i>	

*Racerocks.com	84
<i>Gerry Fletcher og Søren P. Kristensen</i>	

Fra fagudvalget: Geografi faghæfte 14	90
<i>Mogens Lerbech</i>	

***Temaartikler**

Forside: Mudderpotte ved Námafjall i Nationalpark Myvatn og Laxa i Island. Foto: Mette Starch Truelsen

Bagside: Naturreservatet Race Rocks var tidligere en fyrtårnslokalitet. Foto: Gerry Fletcher

Geografisk Orientering
Geografiforbundets medlemsblad

Medlemskontingent for 2004-2005:

Almindeligt medlemskab: 275 kr.
Familie (par): 350 kr.
Studerende: 100 kr.
Institutioner, skoler: 450 kr.

Henvendelse om medlemskab/abonnement mv.:

Geografiforlaget, Rugårdsvej 55, 5000 Odense C
63 44 16 83, Fax 63 44 16 97
e-mail: go@geografiforlaget.dk
Hjemmeside: www.geografiforbundet.dk

Redaktion:

Ansvarshavende redaktør og annoncetegning:
Mette Starch Truelsen
Fiolgade 16 A, 3000 Helsingør, 49 21 60 21
e-mail: mst@geografiforlaget.dk

Anmelderredaktør:

Ulrik Primdahl 98 51 14 11
e-mail: u-primdahl@mail.tele.dk

Søren Pilgaard Kristensen 50 92 12 71
Henning Strand 33 24 07 37
Maja Enghave Kristensen, 35 26 12 37
Jonas Lissau-Jensen, 35 26 12 37
Leif Tang Lassen, 48 30 00 95
Helle Askgaard, 35 83 69 67

*GO udkommer sidste uge i årets ulige måneder.
Deadline er d. 1. i de pågældende måneder.*

Styrelse

Formand:
Bo Hildebrandt
Rønne Allé 4, 4300 Holbæk, 59 43 91 43
e-mail: bh@geografiforlaget.dk

Næstformand:

Kristian Nordholm, 86 67 51 75

Kasserer:

Per Watt Boolsen
Lindegårdsvej 13 C, 3520 Farum, 44 95 41 57
Giro (kontingent): 3178048

Kursusudvalg:

Formand: Leo Kristensen, 97 51 46 66
Frede Sørensen, 98 84 34 96
Jesper Lund, 97 15 11 25
Pia Legind Larsen, 20 86 23 29
Chris Tangbæk, 21 66 51 26

Fagudvalg:

Formand: Henriette Lanter-Mortensen,
0046 40611 1863
Henning Lehmann, 38 71 26 40
Kristian Nordholm, 86 67 51 75
Karin Dyrendom Nielsen, 40 82 39 83

Forlagsbestyrelse:

Formand: Matilde Lissau, 56 97 27 09
Bo Hildebrandt, 59 43 91 43
Niels Lyhne Hansen, 75 86 62 19
Per Nordby Jensen, 64 78 19 98
Per Watt Boolsen, 44 95 41 57
Annette Knudsen, 86 85 45 66

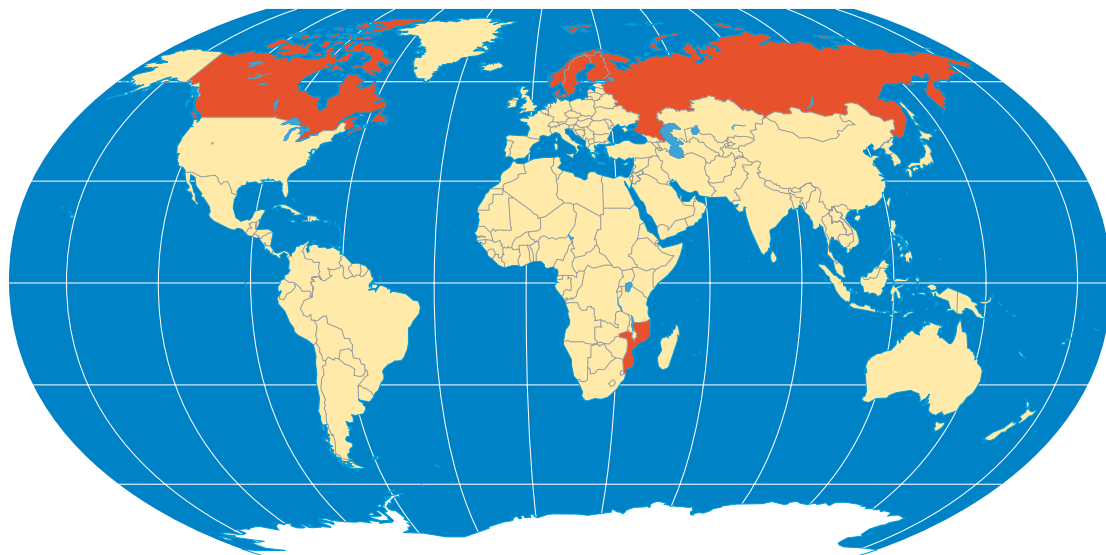
Regional kontaktperson:

Lise Rosenberg 43 64 13 19 / 22 39 77 77
e-mail: lise@rosenbergs.dk

© Geografisk Orientering (GO).

Ikke-kommerciel udnyttelse tilladt med kildeangivelse

Lay-out og omrydning: Ivan Jacobsen
Tryk: Reklamehuset. Oplag: 4000
ISSN 0105-4848

Nationalparker i Verden

Nationalparker er et hot politisk emne i disse år – måske skal vi også have nationalparker i Danmark? Dette og næste nummer af Geografisk Orientering vil på hver sin måde beskæftige sig med nationalparker. I dette nummer sætter vi fokus på, hvordan udlandet arbejder med nationalparker: Med hvilket formål er de udpeget? Hvilke problemer knytter der sig til nationalparkerne? Den første artikel ser nærmere på nationalparken som forvaltningsstrategi med udgangspunkt i forskellige nationalparker i Verden og giver samtidig indsigt i, hvorfor Danmark ikke har udpeget nationalparker. De øvrige artikler giver eksempler på nationalparker fra både Sibirien, Mozambique, Canada og det nordlige Skandinavien. Der er meget inspiration at hente lige fra ideer til næste rejsemål til en særlig Internet-baseret undervisning i nationalparker, som ligger langt fra Danmark. Der lægges også op til overvejelser om hvilken forvaltningsstrategi vi skal lægge for det danske landskab. Det tager vi op på årets Geografweekend, der går til pilotprojekt ”Nationalpark Mols Bjerger”. Mere om det i næste nummer af Geografisk Orientering.

Maja Enghave, Søren P. Kristensen, Helle Askgaard og Mette Starch Truelsen

Nationalparker som forvaltningsstrategi

– internationale erfaringer og danske udfordringer

Af Jørgen Primdahl

Siden sidst i 1800-tallet er der etableret nationalparker overalt i verden og i Danmark er man i gang med udpegningen af de første danske nationalparker. USA, Canada og New Zealand var blandt de første lande der udpegede nationalparker. I artiklen gives eksempler fra disse tre lande ligesom nationalparkforvaltningen i England beskrives som eksempel på et europæisk land. På denne baggrund omtales den danske diskussion om nationalparker i 1960'erne og perspektiverne for de nye parker diskuteres.

Indledning

Med etablering af nationalparker som del af Fogh-regeringens grundlag for en ny valgperiode ser det ud til, at Danmark inden længe følger de fleste andre lande i Europa og udpeger nationalt prioriterede områder, hvor natur- og landskabsforvaltning får særlig høj prioritet sammenlignet med det åbne land generelt. Dermed brydes med en strategi om, at hele det åbne land i princippet skal betragtes ligeværdigt, når det gælder varetagelse af natur- og landskabshensyn.

På denne baggrund kan der være grund til at beskæftige sig med nationalparker som del af en samlet natur- og landskabsforvaltning. Med udgangspunkt i internationale eksempler diskuteres først selve nationalparkbegrebet, og der gives eksempler fra forskellige lande. Dernæst præsenteres en kort version af historien om danske nationalparkplaner siden 2. Verdenskrig, og endelig slutter jeg med et afsnit om perspektiverne for de nye danske nationalparker.

Nationalparker i andre lande

I dag findes der pænt over 1000 beskyttede områder i verden, som betegnes nationalparker. De første blev udpeget i den nye verden, USA, Australien, Canada og New Zealand sidst i 1800-tallet. Resten er udpeget gennem 1900-tallet frem til idag, og nye kommer til hvert år.

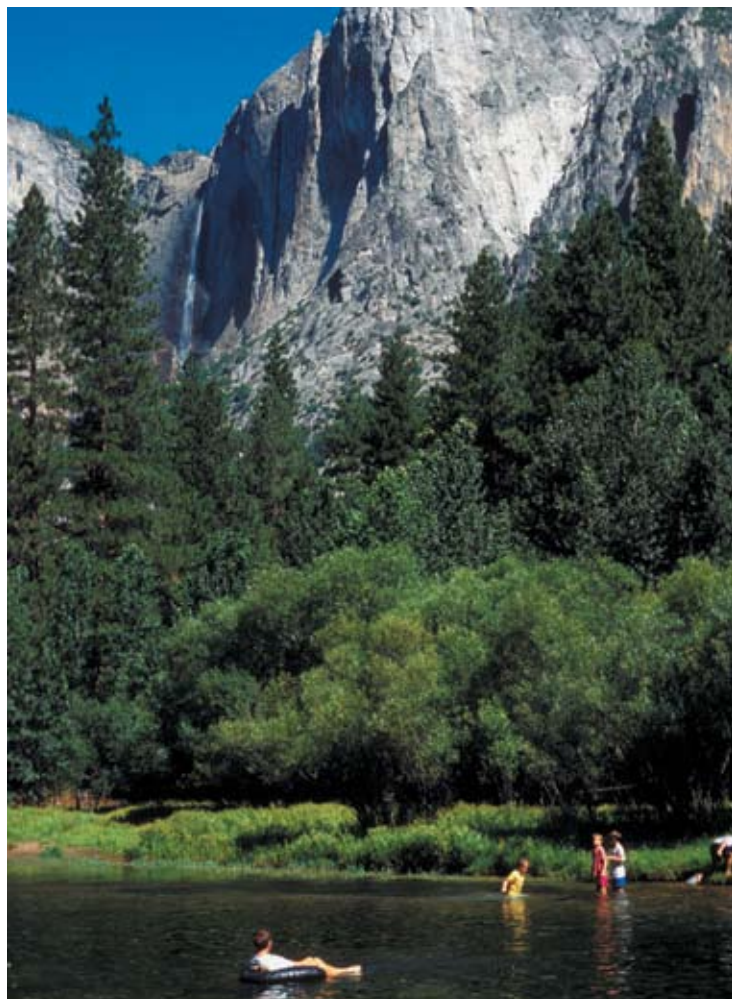
Parkerne er meget forskellige med hensyn til størrelse, formål og forvaltning. Den internationale forening for naturfredning, IUCN opererer idag med seks kategorier af beskyttede områder. En af disse kategorier betegnes som "nationalparker", der defineres som naturområder udpeget med økosystembeskyttelse som formål, der ikke er negativt påvirket af økonomisk udnyttelse og bosætning, og som rummer spirituelle, videnskabelige, og rekreative værdier (Chape m.fl. 2003). Omkring 75% af alle de områder som af de pågældende lande selv betegnes for nationalparker hører under denne kategori inklusive næsten alle parker udpeget i de øvrige nordiske lande. Omkring 4% af parkerne tilhører IUCN's kategori 4, beskyttede kulturlandskaber, herunder alle parkerne i Storbritannien samt en

del parker i lande som Tyskland, Italien, Frankrig og Japan. Med det formål at vise nogle ligheder og forskelle i disse udpegninger gennemgås i det følgende kort fire eksempler på nationalparker i forskellige lande.

Yellowstone National Park i USA blev oprettet i 1872 og bliver normalt opfattet som verdens første nationalpark. Yosemite blev imidlertid af kongressen udpeget som park allerede i 1864, men blev i første omgang forvaltet af staten Californien, fordi der på det tidspunkt ikke fandtes en føderal institution, som parken kunne høre under. Hovedmotiverne til udpegning af de første to amerikanske nationalparker og flere efterfølgere var at bevare naturområder af stor skønhed og – i modsætning til datidens private engelske parker – at åbne disse for den almene offentlighed. De blev netop betegnet for parker, fordi der var tale om områder især tiltænkt rekreative funktioner, selvom de også havde betydning som symboler på den amerikanske nation og dens historie (Olwig 1995). Endelig blev der ved udpegning af de amerikanske parker brugt argumenter om beskyttelse af geologiske og biologi-

ske værdier, undertiden i en sammenvævning af det sceniske og det naturvidenskabelige indhold i parkerne. Ved senere udpegninger fik det biologiske og naturen som "wilderness" større vægt. Udpegningen af The Everglades National Park i 1934 er blevet omtalt som et vendepunkt, idet denne park helt mangler spektakulære bjerge, canyons og vandfald, og fordi det primære formål var – og er – at beskytte plante- og dyrelivet (Shafer 1999). Idag er der 50 nationalparker, dækkende omkring 2 procent af USA's areal, og der tages entré ved besøg i parkerne. Som hovedregel er parkerne ubeboet (indianerne blev fordrevet fra de første parker), og princippet om bevarelse af den såkaldte upåvirkede natur fra før nybyggerne ankom, fik tidligt stor betydning for parkernes forvaltning. Dog er begrebet "the wilderness", er i dag under intensiv diskussion bl.a. fordi den af mennesker upåvirkede natur stort set ikke findes, og fordi begrebet i sine rødder mere har med den hvide mands drøm om en spoleret natur at gøre end med områdernes konkrete virkelighed (Cronon 1995). Udover nationalparker er der i USA et stort antal statslige og regionale parker og skove, alle kendetegnet ved et offentligt ejerskab og ved relativ få funktioner som rekreation, habitatbeskyttelse, bevaring af historiske mindesmærker mv. Den øvrige del af det åbne land er – sammenlignet med Canada og Europæiske lande – relativt ureguleret (Bella 1986).

Canada udpegede sin første nationalpark, Banff National park, i 1885, og målene var på samme tid at fremme turismen og føre jernbanenettet over Rocky Mountains. Udpegning af nationalparker var midlet i denne sammenhæng. Den canadiske regering oprettede således 5 parker i perioden 1885 til 1907, alle med udstrakte lejemaal og rettig-

Fra Yosemite National Park, Californien, udpeget som beskyttet område i 1864, men først formelt kaldt nationalpark flere år senere, efter Yellowstone National Park. I begyndelsen var det ifølge Økving (1995), især dalbunden med den rolige Merced River og de omgivende enge, som blev fundet attraktivt ved Yosemite. Senere flyttede fokus og interessen til de omgivende bjerge og områdets mere vilde natur.

heder givet til jernbaneselskabet "Canadian Pacific Railroad". I modsætning til USA's nationalparker var der ikke rejst krav fra fredningsorganisationer eller andre private interessegrupper om etablering af sådanne parker. (Bella 1986). Først senere kommer der mål som habitatbeskyttelse og naturbeskyttelse mere generelt som begrundelser for flere nye parker. Idag er der i Canada 40 nationalparker dæk-

kende et areal på omkring 2 procent af landets areal. Der tages entré ved besøg i de fleste parker. Hertil kommer en generel offentlig regulering af arealanvendelse og naturpåvirkning, som mere minder om europæiske end om USAs liberale traditioner.

Også New Zealand var tidligt ude med udpegning af nationalparker – og også her spillede særpræg og skønhed en rolle for de

Fra Abel Tasman National Park, en af de mindre nationalparker i New Zealand. Parken er især et populært mål for vandrere og havkajakture. Som i de andre New Zealandske nationalparker rummer plante- og dyrelivet et stort antal arter, som kun findes på New Zealand.

første nationalparker. Den første nationalpark, The Tongariro National Park oprettet i 1894, er således et storslået bjergområde med vulkaner og store søer i flotte farver, ligesom et af de første beskyttede områder, udpeget som "reserve", Rotorua, er et område præget af varme kilder og geyserer – som Yellowstone i USA og Banff National Park i Canada. Tongariro parken er endvidere karakteriseret ved ikke at rumme landbrugsarealer af betydning, hvilket også gælder for de øvrige parker i New Zealand. Naturfredningsbevægelsen i New Zealand var tidligt ude med initiativer til oprettelse af "reserves" til beskyttelse af New Zealands særlige fuglefauna. Denne er (og har især været) særdeles artsrig, bl.a. fordi New Zealand ikke har haft pattedyr før de første mennesker, maoriene ankom for omkring 1000 år siden. Allerede i 1800-tallet var de europæiske indvandrere aktive i beskyttelsen af disse fugle, bl.a. fordi de blev anset som en vigtig del af den nationale identitet, som man var optaget af at få etableret (Star og Lochhead 2002). Idag bliver

New Zealands nationalparker drevet ud fra kombinerede mål om forvaltning af biodiversitet, beskyttelse af skønhedsværdier og varetagelse af rekreative og turistmæssige interesser. Den sidste udpegede nationalpark "Rakiura National Park" (etableret 2002) blev således primært udpeget af hensyn biodiversiteten knyttet til øens (Steward Island) og de omgivende småøers naturskov. Tilsammen udgør parkerne 10 procent af New Zealand samlede areal, de er alle ejet af staten, og der er gratis adgang til parkerne. Udover nationalparkerne er der et meget stort antal naturreservater i New Zealand således, at det samlede beskyttede areal udgør omkring en tredjedel af hele landet. New Zealand vedtog i 1991, som led i deregulering og forenkling af landets miljø- og areallovgivning, en meget omtalt "Natural Resource Act", der som udgangspunkt har, at alle større ændringer af miljøet skal vurderes og godkendes under hensyn til de enkelte indgrebs samlede miljøkonsekvenser. I praksis har det imidlertid været vanskeligt at få loven til at

fungere efter hensigten – det gælder både med hensyn til styring af spredt bebyggelse i det åbne land og med hensyn til sikring af biodiversiteten i det åbne land generelt (OECD 1996). Udviklingen er de senere år gået imod en adskillelse af funktioner knyttet til biodiversitet og friluftsliv med indsatsen koncentreret i nationalparker og andre beskyttede områder fra land- og skovbrug, som omvendt kun er genstand for en meget begrænset regulering (Primdahl og Swaffield 2004). På det seneste er der, delvis som reaktion på denne udvikling, stillet forslag til at give natur- og landskabsforvaltningen i den almindelige jordbrugslandskab prioritet (Parliamentary Commissioner 2001a og b).

Går vi fra den nye verden, hvor fra selve nationalpark-ideen altså stammer, og hvor de første nationalparker blev etableret allerede i 1800-tallet, til Europa kan der findes fællestræk med de tre eksempler ovenfor. Det gælder især nationalparkerne i de øvrige nordiske lande, hvor man i Sverige, Norge, Finland og Island (samt Grønland) har udpeget store vildmarksområder med begrænset menneskelig påvirkning. Men der er også mange eksempler på tydelige forskelle mellem natio-

nalparker i Europa og i den nye verden. I det følgende skal nationalparkerne i England og Wales kort omtales som eksempler på sådanne parker.

Udpegning af nationalparker i England og Wales sker under "The National Parks and Access to the Countryside Act" fra 1948 og i løbet af 1950'erne etableres i alt 10 parker. De udpeges stort set alle med henvisning til rekreative formål og parkernes æstetiske værdier. De fleste er "uplands" dvs. bakkede områder eller lave bjerge, som for største delen har relativ marginal landbrugsmæssig betydning. Det sidste betyder imidlertid ikke, at de ikke anvendes jordbrugsmæssigt. De engelske og walisiske nationalparker er alle jordbrugslandskaber med aktive land- og skovbrug og med langt hovedparten af arealet i privat eje. Der er med andre ord tale om aktive kulturlandskaber, som er befolkede, og som indeholder mindre byer og landsbyer. Jordbruget blev fra starten ikke anset for at være i konflikt med målene. Snarere tværtimod kan man få indtryk af, når man læser hvordan en nationalpark blev defineret i den såkaldte "Dower Report" om nationalparker i England og Wales

"En nationalpark er et stor område med smukt og relative vildt land, hvor – til gavn for nationen og ved hjælp af de nødvendige beslutninger og handlinger – (a) den karakteristiske landskabelige skønhed er bevaret, (b) adgangsforhold og faciliteter til friluftslivet er fine, (c) plante- og dyrelivet samt arkitektonisk og kulturhistoriske vigtige bygninger er beskyttet, (d) mens det eksisterende landbrug effektivt opretholdes". (Dower Report 1945, s. 44, citeret efter Harmon 1991, s. 34).

Senere i 1970'erne og 1980'erne ændres dette, og jordbruget be-

tragtes fra da af som det største problem i de engelske nationalparker, først og fremmest fordi skovbruget til planterstore arealer med nåleskov, og fordi landbruget intensiveres og opdyrker natur- og halvnaturarealer i større stil, først og fremmest mosearealer. I Exmoor National Park blev omkring 20 procent af moseområderne opdyrket mellem 1947 og 1976 og lignende forandringer fandt sted i flere andre parker. (MacEwen and MacEwen 1983). Det bliver tydeligt, at beskyttelsen af værdierne i nationalparkerne ikke er effektiv nok, og at almindelig planregulering af byggeri og udbygning af de rekreative tilbud ikke er tilstrækkelig. Der sker derfor en vis opstramning af lovgivningen, ligesom der med frist i 1977 bliver stillet krav om udarbejdelse af "forvaltningsplaner" inden for parkerne til supplerende af de traditionelle arealplaner. Fra midt i 1980'erne udvikles de såkaldte "Environmentally Sensitive Areas Schemes" (ESA-ordninger), som er ordninger delvis finansieret af EU, og som tilbyder landmanden støtte for miljøvenlig landbrugsdrift. Størstedelen af de engelske nationalparker er udpeget som ESA områder (eller tilsvarende ordninger i Wales) og over halvdelen af disse er omfattet af 10 årige aftaler med landmændene, bl.a. om ekstensiv græsning af halvkulturaréaler. De seneste år har der været forslag om i højere grad at overlade naturområder i bl.a. nationalparkerne til sin egen dynamik eventuelt hjulpet på vej med udsætning store græssere.

Udover nationalparkerne er der andre beskyttede områder i England, bl.a. de såkaldte Areas of Outstanding Natural Beauty, der især er beskyttet på grund af landskabsværdier. Hertil kommer små og store habitater, de såkaldte "Sites of Special Scientific Interest", som i et vist omfang er beskyttet gennem generel

lovgivning, om end de ikke er sikret så effektivt som de tilsvarende danske naturtyper. Sammenlignet med lande som USA, Canada og New Zealand er det åbne land generelt mere reguleret i England, men der har ikke desto mindre de seneste år været en voksende kritik af, at naturbeskyttelsen er for stærkt fokuseret på beskyttede områder som nationalparker og for lidt på det generelle landbrugslandskab og de processer og dynamik, der karakteriserer dette (Tilzey 2000). Til det formål bliver der derfor i fremtiden givet mere prioritet til generelle støtteordninger, som svarer til ESA ordningerne, men blot gælder for det åbne land udenfor de beskyttede områder. Sidst i 1990'erne har hele England været inddelt i såkaldte "Natural Areas" baseret på de naturgivne geologiske og biologiske forhold og "Landscape Character Areas" baseret på landskabsstrukturelle forhold netop med det formål at give mulighed for en helhedsorienteret forvaltning i det åbne land. Denne nye fokus på det generelle landskab og på landskabsmæssige helheder betyder imidlertid ikke, at nationalparktanken er død i England og Wales. England har fornyligt fået to nye nationalparker og en tredje er på vej, ligesom Skotland fået de to første nationalparker indenfor de seneste år. Med de nye nationalparker er der i England og Wales 13 nationalparker dækkende omkring 10 procent af det samlede areal, med større dækning i Wales (20%) end i England (8%)

De omtalte eksempler viser sammenfattende, at der har været forskellige, konkrete motiver til at udpege nationalparker i de enkelte lande. Dog har æstetiske kvaliteter fra starten spillet en central rolle i etablering af nationalparkerne – og gør det stadig, sammen med sikring af biodiversitet og gode rekreative og turistmæssige

Fra Peak District National Park, Englands første nationalpark udpeget 1951. Den udgør sydspidsen af The Pennines, ligger øst for Manchester og er et populært udflugtsmål både for endagsturister fra de omgivende byer (30 millioner besøgene om året) og for overnattende turister (1 million overnatninger om året).

tilbud. Det er også tydeligt, at parkerne spiller den største rolle i landenes samlede naturforvaltning i de tre "nye lande", USA, Canada og New Zealand, hvor det historiske kulturlandskab er tillagt mindre betydning, og hvor der kun er begrænset tradition for naturbeskyttelse og friluftsliv i landbrugslandskabet. Det er også et fællestræk for de tre lande, at staten ejer nationalparkerne eller langt det meste af dem, og at der ikke eller kun i meget ringe omfang er fastboende indenfor parkerne. Nationalparkerne i England og Wales er derimod helt overvejede jordbrugslandskaber befolket med bønder og andre fastboende og med en stor del af den beskyttelsesværdige natur og kultur netop knyttet til et pastoralt landbrug.

Danske diskussioner og forvaltningsstrategier

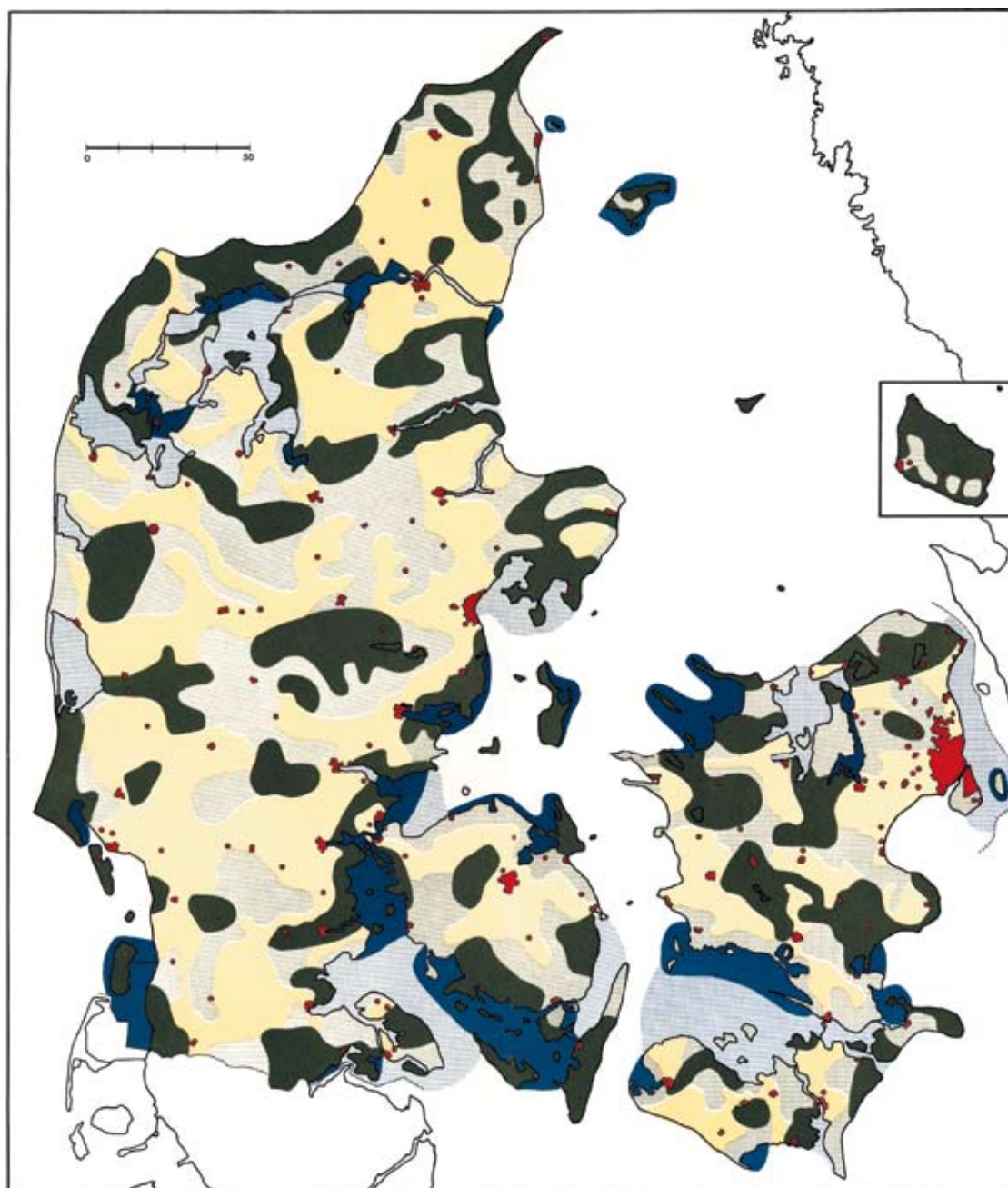
Det er ingen tilfældighed, at der endnu ikke er etableret nationalparker i Danmark. Igen i 1960'erne blev spørgsmålet diskuteret intensivt, og det blev besluttet at afvise ideen om at begrænse en effektiv naturbeskyttelse til særligt prioriterede

områder (Madsen 1979). Baggrunden for debatten var først og fremmest en vækst i byudviklingen og sommerhusudstyknings kombineret med et forældet plansystem. I modsætning til vore nabolande kunne man ikke uden at yde erstatning effektivt regulere byggeri og andre væsentlige ændringer – herunder nyt sommerhusbyggeri. Naturfredningsloven var hovedinstrumentet til regulering i det åbne land, og rejsning af fredningsager med dertil hørende erstatning var det eneste sikre middel til forhindring af uønsket byggeri. Disse fredningssager blev ofte rejst i sidste øjeblik, som reaktion på konkrete udstykningsager, "ambulancefredninger" blev de kaldt. På denne baggrund opstod tanker om, at man på forhånd burde identificere højt prioriterede områder og beskytte disse gennem fredninger. "Fredningsplanområder" var kodeordet først i tresserne og regionale fredningsplanudvalg fik til opgave at identificere områderne og gennemføre en "fredningsplanlægning", som var en slags planer for det åbne land. Sidst

i 1960'erne var der udpeget lidt over 30 sådanne planområder.

I 1963 skrev den daværende Præsident for Danmarks Naturfredningsforening, Vagn Jensen i foreningens årsskrift en artikel med titlen "Formålet med naturparker: Danske Perspektiver" som fint afspejler DN's syn på nationalparker som strategi (Jensen 1963). Først reflekterede han over de nye, store østafrikanske naturparker, som er så rige på natur, som ikke er landbrugs-mæssigt særligt produktive, og som kan generere store turistindtægter. De afrikanske nationalparker kan "betale sig", som han skrev, og selvom der blev sat et anførselstegn om den sidste pekuniære del af karakteristikken, var pointen tydelig. Nationalparker er en god idé i en afrikansk sammenhæng, men er det ikke i Danmark. Vi har efter DN's præsidents mening et land- og skovbrug, som ikke giver plads til store naturområder, og vi skal i øvrigt "bevare skov og landbrug i passende samspil, men aldeles ikke tilintetgøre noget af det" (Jensen 1963, s. 52). Efter Vagn Jensens opfattelsen ligger de store konflikter i dansk sammenhæng ikke mellem naturen og landbruget, men mellem natur og landskabsværdier på den ene side og byudvikling og sommerhusudstykningsager på den anden. Og her udgør et ineffektivt plansystem med erstatningsfri regulering hovedproblemet. Kan vi undgå at skulle betale erstatninger gennem dyre fredninger er der ifølge Vagn Jensen plads nok til at udlægge de omkring 5 procent af arealet, der er behov for til nye bydele og sommerhuse resten af det 20. århundrede. Hele problemstillingen sammenfattes i følgende afsnit:

"Vi har plads nok, og vi har tid nok, hvis vi bærer os fornuftigt ad. Hvis vi derimod vil lave "naturparker" og belægge 30-40 %

Fredningsinteresseområdernes fordeling

	Zone I: Landområder af særlig interesse		Zone IV: Vandområder af særlig interesse
	Zone II: Landområder af interesse		Zone V: Vandområder af interesse
	Zone III: Landområder uden særlig interesse		Byområder

af det åbne landskab med fredningsplanbånd, der kun kan sikres ved "fredning" i stedet for gennem et almindeligt "planlægningsbånd", der formgives efter eget formål, får vi hverken tid nok, plads nok eller penge nok. Fredning gennem planlægning går an. Planlægning via fredning går ikke an ret længe." (Jensen 1963, s. 54).

Set i bakspejlet lyder argumentationen som almindelig sund fornuft. Sådan lød det ikke først i 1960'erne. I januar 1963 havde regeringen som led i forberedelserne af et forventet medlemskab af EU fremlagt en række lovændringer. De såkaldte jordlove indeholdt bl.a. muligheder for erstatningsfrit at kunne regulere byvækst og sommerhusudstyknin-
 g. Flere af lovene, inklusiv en ny Lov om naturfredning blev vedtaget af Folketinget, men faldt ved en efterfølgende folkeafstemning, juni 1963, og spørgsmålet om det åbne land skulle beskyttes gennem fredninger af udvalgte områder eller gennem planlovgivning for hele arealet var fortsat uafklaret. I 1967 fremlægger Naturfredningskommissionen sin store betænkning, som lægger op til erstatningsfri regulering, men kommissionens medlemmer var ikke fuldt enige om det skulle ske gennem naturfredningsloven eller gennem almindelig planlovgivning. Tilhængerne af det sidstnævnte synspunkt foreslog endvidere, at fredningsarbejdet fortsat skulle koncentreres om "bestemte, særligt væsentlige geografiske områ-

der, herunder passende store dele af det åbne land" (Naturfredningskommissionen 1967, s. 78). Betænkningen rummer et kortbilag, som bl.a. viser et forslag til bonitering af hele landet med "Landområder af særlig interesse som højeste bonitet" (Se figur 1). Sikringen af disse områder bør ifølge betænkningen ske gennem etablering af naturparker og disse skulle overvejende findes indenfor disse områder. Både Danmarks Naturfredningsforening og Friluftsrådet var imod sådanne naturparker, idet de argumenterede for, at den generelle regulering af bebyggelse skulle omfatte hele landet, og at muligheden for at rejse fredningssager ikke måtte begrænses til særlige naturparkområder.

De to foreningers synspunkter vandt som bekendt. Vi fik ingen nationalparker udpeget i 1960'erne. Til gengæld fik vi i 1969 en Lov om by- og landzoner, der på én gang inddelte landet i tre zoner: byzone, sommerhusområde og landzone. Byggeri udover landbrugsbyggeri skulle i princippet begrænses mest muligt og i øvrigt forudsætte en særlig landzonetilladelse, medens overførelse af landzone til de to øvrige zoner kun kunne ske i overensstemmelse med by- og regionplanlægningen, der gennem selvstændige love blev udviklet i 1970'erne. Vi fik også en revideret naturfredningslov, som bl.a. gav mulighed for rekreativ færdsel i alle skove, inklusive private skove. Denne lovgivning havde vi muligvis ikke fået, hvis man havde udpeget nationalparker. På denne baggrund kan vi – igen i bakspejlets trykke lys – konstatere, at de to foreninger satsede rigtigt – vi fik faktisk, først og fremmest gennem regionplanerne, en effektiv styring af byvækst og sommerhusudstyknin-
 g, som sammen med en detaljeret landsbonitering i 1970'erne helt frem til i dag erstatningsfrit har

beskyttet naturområder og landskaber.

Nye tider, nye udfordringer

Med disse nye planlove, som var koordineret med kommunalreformens omkring 1970, var det i de følgende årtier slut med debatten om nationalparker i Danmark. Ganske vist blev der i 1986 af en række socialdemokratiske folketingsmedlemmer stillet forslag til folketingsbeslutning om danske naturparker, men det blev ved forslaget og affødte ikke større debat. Derimod blev der nye overskrifter på den politiske dagsorden. Indenfor natur- og landskabsforvaltning kom en stor del af dagsordenen fyldt ud med landbrugets udvikling. For det første handlede det om landbrugets intensivisering og deraf følgende reduktion af naturområder, fjernelse af småbiotoper og generelle miljøpåvirkning, først og fremmest gennem gødskning og sprøjtning. Naturbeskyttelseslovens bestemmelser for beskyttede naturtyper blev udvidet, og der kom vandmiljø- og pesticidhandlingsplaner. For det andet blev marginaliseringen af den ekstensive landbrugsdrift på enge, strandenge, overdrev med videre tydelig gennem 1980'erne, og der blev vedtaget en aktiv naturforvaltningslov med det formål at fremme skovrejsning og naturgenopretning. I 1990 blev der indført miljøvenlige tilskud, som bl.a. tilbød landmandens støtte til naturpleje som ekstensiv græsning. Ordningen blev tilbudt indenfor særligt følsomme områder. I første omgang blev der udpeget 900 områder og få år senere blev der ved en revision udpeget i alt 2500 områder, en god illustration af en manglende prioritering af naturområderne i Danmark.

Først i 1990'erne kom spørgsmålet om nationalparker igen op, i første omgang gennem forskellige anbefalinger. OECD lagde ud

Figur 1. Oversigtskort over fredningsinteresseområdernes fordeling. Kortet var udarbejdet af 'Statens naturfrednings- og landskabskonsulent' og vedlagt som bilag i Naturfredningskommissionens store betænkning fra 1967. De påtænkte naturparker skulle alle findes indenfor "Landområder af særlig interesse"

med i deres evaluering af dansk miljøpolitik forsigtigt at forslå, at man undersøgte mulighederne for at etablere et net af nationalparker (OECD 1999). Naturrådet fulgte op med anbefaling om etablering af større, sammenhængende naturområder (Agger m.fl. 2000) og endelig indstillede regeringens såkaldte Wilhjelmudvalg i 2001, at der blev udpeget et antal større sammenhængende naturområder eller "nationale naturområder" (Wilhjelmudvalget 2001). Argumenterne bag disse anbefalinger har først og fremmest været at sikre store natur- og halvkultuarealer, både med hensyn til muligheder for fri dynamik i dele af områderne og med hensyn til sikring af langsigtet naturpleje af andre dele. Også forbedringer af friluftslivets muligheder indgik i argumentationen. Wilhjelmudvalget var bredt sammensat med repræsentanter fra myndigheder, naturorganisationer og erhvervsorganisationer, og betænkningen blev i efteråret 2001 udsendt i enighed lige før et folketingsvalg.

Miljøministeren i den nye venstre-konservative regering, Hans Christian Schmidt spillede i 2002, efter nogen tøven, ud med at indgangssætte 2-3 pilotprojekter, som efter Friluftsrådets mellemkomst i 2003 og forskellige sonderinger resulterede i, at 7 områder blev udpeget som pilotområder i 2003, nemlig Læsø, Thy, Lille Vildmose, Mols Bjerge, Nordøstsjælland, Vadehavet og Møn. Også andre områder har været i spil bl.a. Det Sydfynske Øhav, Skjern Ådal, Roskilde Fjord og Åmosen, men indtil videre er der altså 7 pilotområder som i løbet af 2005 skal aflevere hver sin rapport, om hvordan man i det konkrete nationalparkområde forstiller sig, at nationalparken skal indrettes og fungere.

Nationalparker som forvaltningsstrategi

Som det er fremgået af de internationale eksempler har hvert land haft sin egen dagsorden med udpegning og senere forvaltning af sine nationalparker. Hvad der ikke er overraskende al den stund, at der netop er tale om nationalt og ikke internationalt prioriterede udpegninger.

Den danske historie skitseret ovenfor er ikke nogen undtagelse. De nuværende pilotprojekter er sat i værk, fordi der har været efterlyst etablering af større naturområder af national betydning. Efter min mening er de biologiske, landskabelige og rekreative motiver for udpegningen velbegrundede – vi har af flere grunde længe haft brug for højt prioriterede områder. Foruden de nævnte behov for større naturområder er der først og fremmest to argumenter for at etablere nationalparker i Danmark. For det første er der brug for langsigtede prioriteringer af de statslige midler til natur- og landskabsforvaltning, ganske simpelt fordi behovene for pleje og etablering af nye naturområder vil være større end der er penge til. For det andet betyder stadig flere EU initiativer – også på natur- og landskabsområdet – at vi skal kunne forholde os langt mere strategisk til de krav og muligheder der kommer fra Bruxelles. Udviklingen i landbrugspolitikken i retning af afkobling af støtten og udbygningen af et såkaldt landdistriktsprogram med mange midler også til natur- og landskabsformål og udbygning af et europæisk netværk af naturområder er eksempler på sådanne aktuelle tendenser hvor det er vigtigt, at de nationale interesser er identificeret. Endelig rummer den nye kommunalreform en centralisering af naturforvaltningen som også taler for etablering af nationalparker.

Målet med de enkelte parker bør imidlertid ikke være at fastfryse udviklingen – herunder den økonomiske udvikling, indenfor parkerne. Tværtimod vil der efter min mening være meget mere perspektiv i at betragte parkerne som højt prioriterede forsøgsområder, hvor det indgår som en del af formålet at udvikle nye former for naturvenlig land- og skovbrug såvel som nye former for friluftsliv. Midlet til sikring af sådanne udviklingstræk kunne være at udvikle reguleringsformer, herunder støtteordninger som også vil kunne udnytte de lokale initiativer og ideer, herunder landmandens og skovejeren kreativitet og ideer. De nuværende støtteordninger giver ikke disse muligheder, men også på dette punkt er der nye toner på vej i landbrugspolitikken landdistriktsprogram.

Endelig bør det nævnes at etablering af nationalparker naturligvis ikke bør forhindre, at natur- og landskabsværdier skal beskyttes, plejes og forbedres i det generelle jordbrugslandskab. Faktisk vil det være en forudsætning for bevarelse af biodiversiteten indenfor nationalparkerne på langt sigt, at der også udenfor findes en mangfoldig natur med "forbindelse" til parkens økosystemer (Bengtsson m.fl. 2003). Hertil kommer, at nationalparkerne jo ikke kan tilgodesee folks daglige rekreative behov – det skal ske i byen og de bynære områder. De nye regioner vil givetvis komme til at spille en rolle i forvaltningen af det generelle landskab, men først og fremmest bliver det de nye kommuners opgave at udvikle en sådan forvaltning. En landsdækkende landskabskarakterkortlægning, som den engelske, vil kunne blive en godt grundlag for en sådan lokal forvaltning.

I modsætning til de fleste andre lande fik vi i Danmark en generel regulering på plads før vi fik nationalparker. Det har sikret nogle gode beskyttelseslove og en relativ god planlov – dog med visse mangler for det åbne land. Med nationalparkerne skal vi nu til at opbygge en langt mere sammenhængende og langsigtet naturforvaltning end den vi kender. Det bliver spændende.

*Professor Jørgen Primdahl
Center for Skov, Landskab og
Planlægning,
Den kgl. Veterinær- og Landbo-
højskole, Frederiksberg.
Tlf. 35281822,
e-mail: jpr@kvl.dk*

Alle fotos af forfatteren

Slutnote

I Der skelnes ikke mellem "naturpark" og "nationalpark" i denne sammenhæng.

Referencer

Agger, P., Baagøe, J., Hamann, O. og Primdahl, J. (2000): Dansk Naturpolitik – visioner og anbefalinger. Vismandsrapport 2000, Naturrådet.

Bella, L. (1986): The politics of preservation: creating national parks in Canada, and in the United States, England and Wales. *Planning Perspectives* 1: 189-206.

Bengtsson, J., Angelstam, P., Elmqvist, T., Emanuelsson, U., Folke, C., Ihse, M., Moberg, F. and Nyström, M. (2003): Reserves, Resilience and Dynamic Landscapes. *Ambio* Vol. 32, no.6: 389-396.

Chape, S., Blyth, S., Fish, L., Fox, P. and Spalding, M. (2003): 2003 United Nations List of Protected Areas. IUCN, Gland.

Cronon, W. (1995): *The Trouble with Wilderness; or, Getting*

Back to the Wrong Nature. I Cronon, W. (red.): *Uncommon Ground. Rethinking the Human Place in Nature.* W.W. Norton & Company, New York, s. 69-90.

Harmon, D. (1991): *National Park Residency in Developed Countries: The Example of Great Britain.* In West, P.C. and Brechin, S.R. (red.): *Resident Peoples and National Parks. Social Dilemmas and Strategies in International Conservation.* The University of Arizona Press, Tucson.

Jensen, V. (1963): *Formålet med naturparker: Danske perspektiver.* Naturfredningsforeningens Årsskrift 1963, s. 50-54.

MacEwen, A. and MacEwen, M. (1983): *National Parks: A cosmetic Conservation System.* I Warren, A.; Goldsmith, F.B. (red.): *Conservation in Perspective.* John Wiley & Sons, Chichester, s. 391-409.

Madsen, F. K. (1979): *Naturfredningssagens historie i Danmark.* Odense Universitetsforlag, Odense.

Naturfredningskommissionen (1967): *Betænkning om naturfredning.* Betænkning nr. 461 (bd.1) og nr. 467 (bd. 2).

OECD (1996): *Environmental Performance Reviews.* New Zealand. OECD, Paris.

OECD (1999): *Environmental Performance Reviews.* Denmark. OECD, Paris.

Olwig, K.R. (1995): *Reinventing Common Nature: Yosemite and Mount Rushmore – A Meandering Tale of Double Nature.* I Cronon, W. (red.): *Uncommon Ground. Rethinking the Human Place in Nature.* W.W. Norton & Company, New York, s. 379-408.

Parliamentary Commissioner for the Environment (2001a): *Managing Change in Paradise: Sustainable Development i Peri Urban Areas.* Office of the Parliamentary Commissioner for the Environment, Wellington.

Parliamentary Commissioner for the Environment (2001b): *Weaving Resilience into our Working Lands.* Office of the Parliamentary Commissioner for the Environment, Wellington.

Primdahl, J. and Swaffield, S. (2003): *Segregation and multifunctionality in New Zealand landscapes.* I Brouwer, F. (red.): *Sustaining Agriculture and the Rural Environment. Governance, Policy and Multifunctionality.* Edward Elgar, s. 266-285.

Shafer, C.L. (1999): *History of selection and system planning for US natural area national parks and monuments: beauty and biology.* *Biodiversity and Conservation*, no. 8, s. 189-204.

Star and Lochead (2002): *Children of the burnt bush: New Zealanders and the indigenous remnant, 1880-1930.* I Pawson, E. and Brooking, T. (2002): *Environmental Histories of New Zealand.* Oxford University Press, s. 119-135.

Tilzey, M. (2003): *Natural Areas, the whole countryside approach and sustainable agriculture.* *Land Use Policy*, 17: 278-294.

Vidakovic, P. (1990): *National Parks in the World, Nature-Culture-Tourism.* Environmental Protection and Tourism Scholarship Fund, Zagreb.

Wilhelmudvalget (2001): *En rig natur i et rigt samfund.* Skov- og Naturstyrelsen, København.

Zabaikalsky National Park

- unik natur omkring Baikalsøen

Af Dimo Popov

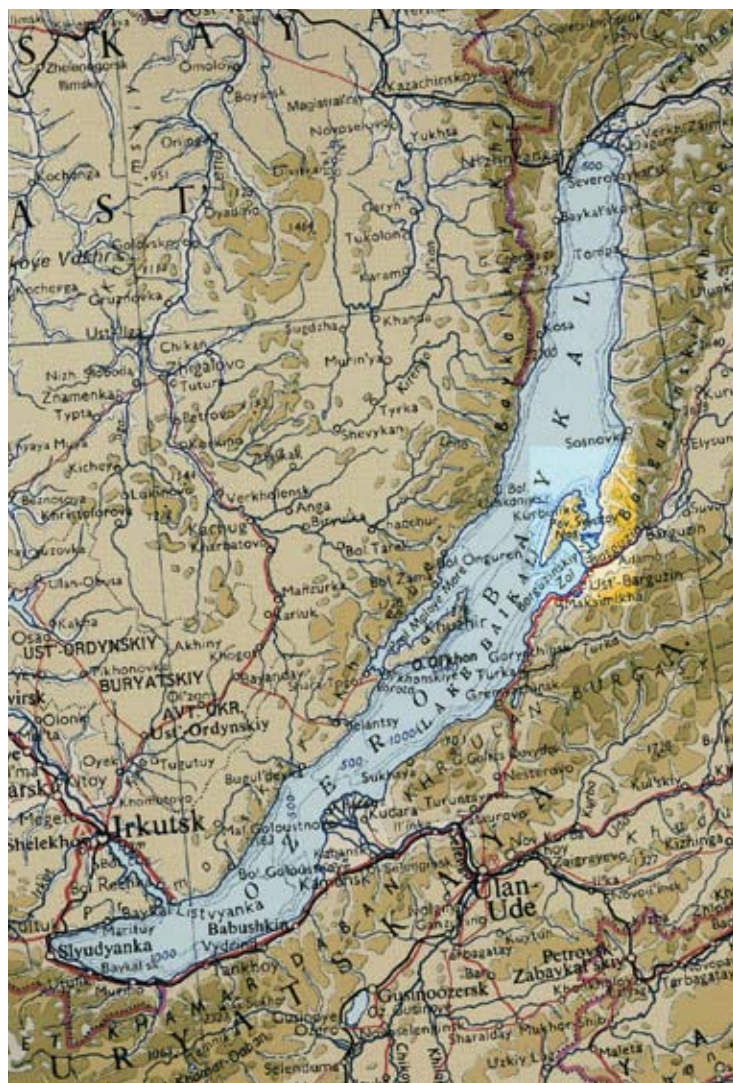
Zabaikalsky National Park blev grundlagt af forskere og baikal kommiteen som følge af et dekret fra regeringen i den Sovejetiske Republik No.401 den 12. september 1986. Dette område, som ligger i den Buryatisk Republik, fik dekretet med det formål at beskytte og bevare den unikke natur omkring Baikalsøen. Især beskyttelsen af Baikal-sælen, der holder til på Ushkaniy-øen, samt bevarelsen af naturområdet ved Arangatui søen, hvor mange vadefugle bygger rede, spillede en hovedrolle ved grundlæggelsen

og fredningen af området. Officielt tilhører parken den Russiske Føderations Skov- og Naturstyrelse, men denne er underlagt Skov- og Naturstyrelsen for Buryat regionen. Parken er kategoriseret i den anden højeste kategori i den internationale klassifikation for bevarelse af naturområder.

Selve parkens område er på over 269.000 ha, hvoraf de 232.000 ha er landområder, mens de 37.000 ha er vandområder. Parken ligger på den østlige kyst af Baikalsøen i Sibiriens bjergrige taiga område.

Områdets geologiske udformning, relief og de mange naturhistoriske monumenter samt områdets historiske udvikling er en del af de utallige oplevelser, som kan opleves i dette område. Det lune klima i området medvirker også til den stigende interesse for området. Området, der ligger langt væk fra den daglige civilisation, tiltrækker mange mennesker, der ønsker at opleve den unikke natur i området på tæt hold.

Zabaikalsky National Park er en af de få nationalparker i Rusland,

Kort over Baikalsøen, som viser beliggenheden af Nationalpark Zabaykalsky. Kilde: *The Times Atlas of the World*.

der er på UNESCO's liste over fredet natur reservater. UNESCO skriver bl.a. "et unikt og velafbalanceret økosystem". Der er ingen industri i nærheden af dette unikke naturreservat, og selve området er beboet af ca. 170 mennesker i mindre landsbyer. Den begrænsede adgang til området, hvor kun een vej fører dertil, betyder, at kontrollen med antallet af gæster er muligt.

Fredningen af området overvåges af skovfogder fra områder-

ne i Chivyrkuysky - fra landsbyen Kurbulik, og Arangatuysky - fra landsbyen Ust'-Barguzin. Skovfogedernes primære formål er, at bevare området ved at sørge for, at gæster følger reglerne, sørge for at de sanitære forhold er i orden, ledsage større grupper af turister rundt i området samt at beskytte området mod brand.

Selve naturreservatet er inddeelt i flere zoner. Op imod 40% af området er det ikke tilladt for turister at besøge. Enhver form for

økonomisk samt rekreativ aktivitet er forbudt her. Dette betyder, at den økologiske balance i området fungerer optimalt, hvilket igen betyder, at bestanden af vildt bliver holdt på et konstant højt niveau. Forholdene i området har medført, at det i dag er et sted hvor Baikal-sælen, der er Baikal-søens varemærke, holder til.

Flora og fauna

Nationalparkens flora er typisk for Sibirien og det bjergrige område af Zabaykaliye. Skovområderne består primært af nåletræer, men også en lang række andre træer så som fyr, birk og den sibiriske rødgran. Nogle af disse træer opnår en høj værdi efter at have groet i over 200 år.

Floraen består af mere end 700 plantearter, mange af disse er inkluderet i "den røde bog fra den russiske Føderation", 19 arter er begrænset til denne egn og 9 arter er meget sjældne.

Faunaen i nationalparken har en stor diversitet. På land er der blevet registreret 291 arter af vertebrater, hvoraf 44 af dem er pattedyr, 3 reptiler og 3 amfibiske arter. Fuglene udgør 241 af arterne, ibland dem er de meget sjældne Peregrine falk, Kongeørn og Sort stork. Ibland de mest typiske pattedyr er den hvide hare, egern, den brune bjørn og de røde dådyr. Af fiskearter i parkens søer og floder kan nævnes Omul, Gedde og Sibirisk Stalling (laks).

Naturens monumenter, historie og kultur

Naturens egne monumenter er mange i området, og allerede inden området fik status som naturreservat var der udpeget 17 af disse i området. Af de mere interessante kan nævnes: Cape Ongokonskiy, Big Baklaniy Island, Ushkranii øen, og af geologisk interesse kan nævnes grotten Malocheremshanskaya, Sing sand samt Snake Mineral water Spring.

Der findes mange kulturhistoriske interessante områder. I parken er der bl.a. blevet fundet gravsteder, som er dateret til år 200 f.kr. Og fra nomader fra det 14-15. århundrede, spor efter oldtidslandbrug og rester fra en neolitisk kultur. I alt er der blevet udgravet 35 steder, der alle er dateret til den tidlige jern- og bronzealder.

Af de mere bemærkelsesværdige steder i parken kan nævnes Ongokonskaya bugten, Chermshanskaya grotten og søen Arangotuy.

Snake Bay er kendt for sine mange varme kilder, der har udløb både på land og under vandet. Selve bugten har fået sit navn efter de slanger, der engang levede i vandet. På selve kysten er der steder, hvor de varme kilder løber ud, og selve vandet har en temperatur på 45 grader. Ved den varme kildes udspring er der bl.a. opstillet et sommerhus og man kan bade i vandet. Den varme kildes kemiske sammensætning gør, at den kan bruges til behandling af nerverodsbetændelse. Men der advares mod først at hoppe i den varme kilde for derefter at hoppe i selve Baikalsøen, da dette kan medføre helbredsproblemer.

I sommerperioden vil der i selve bugten være et flydende hotel, og på kystlinjen vil der også være steder, hvor det er muligt at opstille telte. I bugten findes der gedder, og det er et godt sted at fiske.

Lake Bormashevoe er en samlet betegnelse for 4 mindre søer. Det er et sted med gode fiskemuligheder om sommeren, samt et sted hvor vandet ikke er særligt dybt, og derfor bliver let opvarmet om sommeren. Det betyder, at mange vadefugle holder til i dette område.

Peninsula Svyatoi Nos (Saint Nose) er den eneste store halvø i Baikalsøen. Ifølge legenden var der indtil flere øer mellem denne halvø og Ol'hon øen. Under Chingis-khans felttog mod vest

Baikalsæler.

Kilde: www.ngo.burnet.ru

mødte han Baikalsøen og så alle disse øer liggende som perler på en snor. I stedet for at vandre omkring Baikalsøen besluttede han sig for at sende sine tropper over via øerne. Legenden fortæller, at efter han havde krydset søen, sank øerne i søen, og de eneste to, der ikke sank var denne halvø og øen Ol'hon.

Svyatoi Nos bjerget, der strækker sig mere end 1000 m over havniveau, er dækket af skov de første 500 m. Faunaen på bjerget er alsidig og man kan bl.a. møde egern, harer, ræve, dådyr og elge. I alt er der ca. 47 mindre vandløb der løber ned fra bjerget.

For turister vil øen byde på mange interessante oplevelser. Om sommeren er der hiking ture, hvor man kommer til at stifte bekendtskab med områdets meget varierede natur. Stærke storme om sommeren kan gøre udflugter på vandet meget farlig, da der ikke er læ steder på vestkysten af øen. Om vinteren er der gode muligheder for at stå på ski og køre på skiscooter samt deltage i organiserede guidede ture på isen omkring øen.

Ushkani øgruppen er unik og tiltrækker både mange forskere og turister. Dens unikke flora og fauna, (det er bl.a. her Baikal-sælen holder til), samt geologiske dannelselse tiltrækker stadig flere mennesker. Øgruppen består af 4 øer, der alle har fået navn efter deres størrelse og form - Bols-hoy (den store ø), Tonky (den tynde ø), Krugly (den runde ø) og Dlinny (den lange ø).

Øgruppens dannelselse er stadig et mysterium for mange forskere

og mange teorier er blevet foresat for at forklare deres opståen. Den mest udbredte opfattelse af deres dannelse er via lokal tektonisk opløftning, der fandt sted i den kvartære tidsperiode. Selve øerne består af pre-kambriske bjergarter med kvartsitiske lag. Derudover er der fundet vulkanske bjergarter og aske lag, som er dateret til at være 60 millioner år, og som menes at være dannet i forbindelse med at Baikal-rift-zonen opstod.

På den største af øerne (bols-hoy) findes 3 grotter, hvor man har fundet rester af åbne ildsteder, der stammer fra den nye stenalder periode (4-5000 år siden). Grotterne måler 4 m i længden og 6 m i bredden samt 3 m i højden.

Den oprindelige skov, som består af fyr og birk, er velbevaret på øen. På skovbunden vokser bl.a. rhododendron, hvilket om sommeren er et smukt syn i fuld flor, og nogle af planterne er unikke for øen. Dette skyldes øens isolation fra fastlandet gennem flere tusind år. Et af de mere kuriøse fænomener på øen er dens myretuer. I Rusland findes der ikke andre steder hvor man har fundet 18-20 myretuer på 1 ha, og selve antallet anslås til at være mere end 5000 på øen. Øen Bolshoy kan kun besøges ved tilladelse af parkens administration.

Den store og den lille Arangotuy sø er de største søer i nationalparken. Selve navnet er et gammelt ord, der stammer fra Buryaterns ord "angara", hvilket egenligt betyder "podium på pæle". Dette blev i gamle dage benyttet ved jagt af vilde dyr, opbevarelse af mad og ved begravelse af shamaner. Søerne ligger i et beskyttet område, hvor mange vadefugle holder til, hvoraf mange af fuglene tilfører truede arter. De kan kun besøges med tilladelse og i følge af en af parkens skovfogeder.

Turisme

Adgangen til nationalparken kan nås både via land og vand. På land skal man via landsbyen Ust-Barguzin og derefter passerer man et checkpoint. Dette er stedet, hvor skovfogederne stopper alle for at registrere biler og opkræve det gebyr, som skal til for at få lov til at komme ind i området. Med båd er alle indgange mulige, dog skal man holde sig i de områder, hvor det er tilladt.

Hvert år bliver parken besøgt af over 25.000 turister. I området er der 5 hiking ture, hvor den mest interessante går til Markovo bjerget der rejser sig 1877 m over Baikalsøen. Der er desuden 2 lejrbaalsområder, hvor jorden er sandet og det er muligt at opstille telt, samt parkere biler. Skraldespande kan være svære at finde, og det er kotume at samle affaldet sammen i poser og så efterlade det ved vejkanterne. Senere vil folk, der arbejder i parken komme og samle alt affaldet op. Elektriciteten er også meget sparsom i området, hvilket betyder, at gæster, der ønsker at besøge parken, selv skal medbringe lommelygter og andre remedier, der skønnes at være nødvendige. Desuden tilrådes det at medbringe tøj til både lunt og køligt vejr, for selv i sommerperioden kan der være

køligt i området, ikke mindst om aftenen. Hvis man ønsker at fiske i området tilrådes det, at man i hvertfald medbringer egen fiskestang, og evt. båd. Der vil i området ikke være mulighed for at leje sådant udstyr, hvorfor alt der er nødvendigt skal pakkes hjemmefra.

Problemer med at bevare naturen

På trods af at et meget lille antal mennesker beboer nationalparkens territorium, er der stadig konflikter mellem bevarelsen af naturens miljø og økonomisk udvinding, især vedrørende udnyttelsen af territoriets landareal. Især de 860 ha der tilhører lokale fiskeoprættere er meget omdiskuteret. Hvis nationalparken havde været en selvstændig institution, der alene havde andel i området, ville områdets beskyttelse allerede have været løst.

Det omdiskuterede spørgsmål er primært fiskeriområderne. I de områder der hører inde under nationalparkens beskyttelse bliver der uddelt fiskekort af organisationen Baykalrybvod. Denne organisation laver kvoter for fiskeriet i området. Problemet er, at denne organisation ikke koordinerer kvoterne med parkens specialister, hvilket er en konflikt, der

har eksisteret i mange år. Denne tvist er en udløber af, at der er to organisationer, som kontrollerer parken, nemlig Baykalrybvod og Zabaykalskiy National Park.

Vi bør dog også nævne beskyttelsen af området i sammenhæng med rekreation. I følge nationalparkens reglement står der bl.a. at den antropogene indflydelse fra turister skal holdes på et absolut minimum ved bl.a. ikke at lave forbedringer og bygge nye ting. Turister er grundlæggende set samlet langs 5 turistruter, som har forskellige sværhedsgrader. Disse ruter har allerede veludbyggede campingområder, hvor det er tilladt at gøre ophold. Ved disse områder findes der bl.a. brænde, områder til opstilling af telt samt toiletter. Hermed er der skabt en grobund for at turisternes indflydelse bliver minimal. Under udarbejdelsen af parkens beskyttelse blev det også besluttet, at det maksimale antal turister, der må besøge parken om året, er 60.000. Antallet af besøgende har ca. været 18% fra de 60.000, der maksimalt er tilladt. Disse fakta har medført præcist det, der var tiltænkt, nemlig i første række at tilse parkens beskyttelse.

Dimo Popov

Direktør, Penguin Travel

Turisme i Sápmi og Laponia

Af Robert Pettersson og Sandra Wall

Artiklen diskuterer positive og negative påvirkninger betinget af udviklingen af samisk turisme. Samisk turisme refererer i denne artikel til turisme, hvor den samiske kultur udgør en del af hovedattraktionen. Der fokuseres på to forskellige geografiske områder: Hjemlandet for det samiske folk - Sápmi og den svenske verdensarv - Laponia.

Norge

Sverige

Finland

Ryssland

Figur 1: Sápmi, landet for det samiske folk i det nordlige Europa.

Historisk har det samiske folk i det nordlige Skandinavien været optaget af og engageret i at drive rensdyr. Alligevel har der gennem de seneste årtier været et fald i rensdyrhvervet, og den moderne vogter af en rensdyrhjord må kæmpe for at få dagligdagen til at hænge sammen. I dag anvendes moderne teknologi, såsom heli-

koptere, motorcykler, snescootere og lastbiler, til at holde rede på bestandene, hvis formål er en omfattende fødevarerproduktion[1]. Det moderne motoriserede rensdyrhverv er langt mere psykisk belastende, idet et stigende antal af det samiske folk er forhindret i at tage del i arbejdet. Dette, sammen med de faldende priser

på rensdyrkød, tvinger mange til at kigge efter nye beskæftigelsesmuligheder, og i denne forbindelse nævnes turisme ofte som et alternativ[2].

Sápmi - toppen af Europa

Det samiske folk kalder deres hjemland for Sápmi (jf. Figur 1), og det udgør området, som tradi-

	Jobmuligheder	Sociale påvirkninger	Miljømæssige påvirkninger
Positive	Højere indkomster Større variation i beskæftigelsesmuligheder Bredere økonomisk fundament Nye aktiviteter	Flere kontakter Forøget viden Forbedret selvtilid Kvindernes situation forbedres Bedre sociale ydelser	Øget miljøbevidsthed Beskyttelse af oprindelig natur og miljø Udvidet opmærksomhed på den kulturelle arv
Negative	Flere sæsonafhængige jobs Prisstigninger Forøget afhængighed Udgifter ved udvikling	Fremmedgørelse Kriminalitet "Disneyfisering" af oprindelig kultur	Nedslidning Affald Forurening Støj

Tabel 1. Mulige påvirkninger af turisme. Kilde: Ommodelleret fra Hall & Page (2002), s. 132.

tionelt er beboet af det samiske folk i det nordlige Norge, Sverige, Finland og Kola-halvøen i Rusland. I dette område, som ikke afgrænses af eksakte grænser, eksisterer der et stigende antal af turistaktiviteter relateret til samisk kultur herunder selvstændige forretningsdrivende, som på et individuelt plan udvikler samisk turisme, museer, kulturelle begivenheder, kulturelle udendørs lokaliteter samt steder, hvor der sælges samisk håndværk[3]. I dag eksisterer der ingen lovgivning, som regulerer eller beskytter det samlede områdes unikke natur og kultur, selv om der eksisterer beskyttede områder i de enkelte lande.

Sápmi er karakteriseret ved dets perifere beliggenhed, dets spredte befolkning og dets begrænsede infrastruktur. Som i andre indenlandske områder er disse karakteristika ikke kun begrænsninger, men også en væsentlig del af det der gør området attraktivt for turister. Dette ses blandt andet af, at den samiske kultur kombineret med det oprindelige landskab tiltrækker et stigende antal besøgende.

Selvom mange nok anser rensdyrhold som fundamentalt for den samiske kultur, så beskæftiger hvervet kun omkring en tiendedel af den samiske befolkning[4]. I dag hvor færre og færre

samer kan leve udelukkende af at drive rensdyr, bliver flere samer nødsaget til at søge andre indtægtskilder, herunder turisme.

Turisme i Sápmi

Adgangen til de nordlige områder som funktion af etableringen af jernbanelinjer samt anden turistrelateret infrastruktur, tiltrak de første turister til de unge nationalparker i det nordlige Sverige[5]. Nationalparkerne blev dels etableret for at bevare og beskytte naturen mod menneskelig forurening, dels for at skaffe rekreative muligheder. Udover nationalparkerne har den største attraktion i området været udendørs sommer- og vinterattraktioner såsom polarcirklen, midnatssolen, polarnatten og det samiske folk med deres farverige kultur[6].

Som mange andre af verdens oprindelige folkeslag tiltrækker det samiske folk besøgende især fra andre lande. På trods heraf varierer graden af engagementet for turismen blandt de 60.000 samer, som beboer de fire lande, der tilsammen udgør Sápmi. Den mindste gruppe på omkring 2.000 samer lever i Rusland på Kola-halvøen. Denne gruppe samer er involveret i en kontrovers omhandlende deres rettigheder til at holde rensdyr og til at benytte græsgangene. På grund af denne splid har de næsten ingen

turistattraktioner at tilbyde[7]. I Finland er der omkring 6.000 samer, men heller ikke de har særrettigheder til at holde rensdyr i finsk Sápmi, på samme måde som de svenske og norske samer har. I Finland har flere lykkesmede, samer såvel som ikke-samer, undertiden lavet kontroversielle og kritiserede spekulationer i samisk turisme[8]. Norge derimod, med den største befolkning af samer på 35.000, er tit fremhævet som eksemplarisk netop med hensyn til samisk turisme. Her startede udviklingen af turismen for flere årtier siden, og helt fra begyndelsen har det samiske folk selv ledet processen[9]. Også i Sverige, med en befolkning af samer på omkring 17.000, ses en komplimenterende udvikling af samisk turisme indledt af samerne selv. Størstedelen af de samiske initiativtagere er nyetablerede, og antallet er stadigt stigende[10].

Påvirkningen af turisme i Sápmi
Turisme inklusiv antallet af besøgende giver anledning til både positive og negative påvirkninger i destinationsområdet. Tabel 1 viser disse positive og negative påvirkninger delt i tre kategorier: Økonomisk, social og miljømæssig påvirkning.

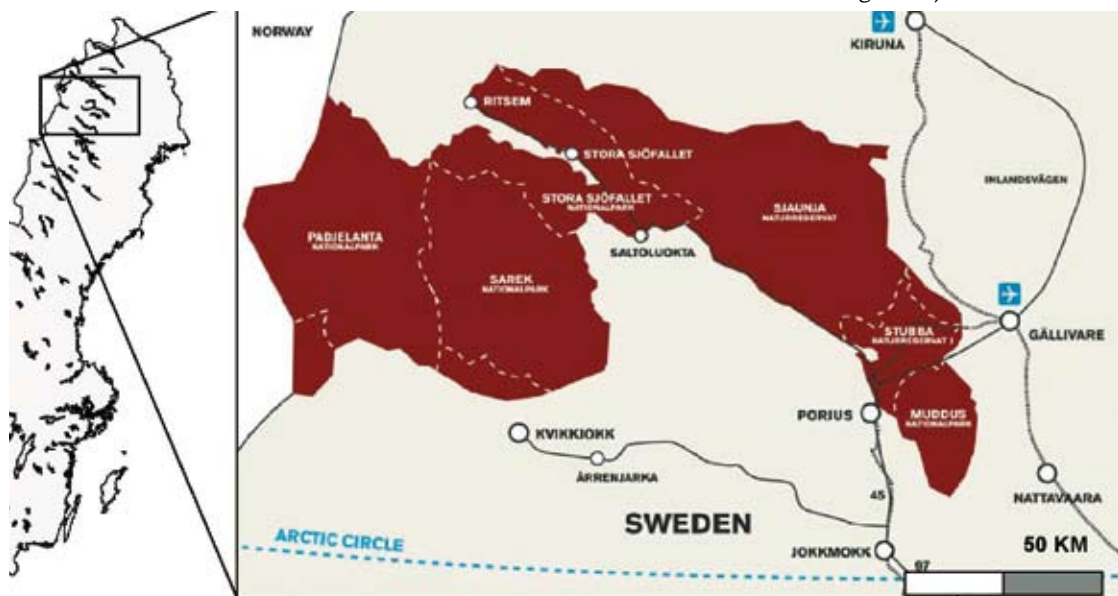
De positive økonomiske påvirkninger inklusiv jobmulighederne er ofte brugt som begrundelse til at lade sig involvere i turisme. Tu-

Figur 2. Samisk kvinde sælger til turister ved vinterfestivalen i Jokkmokk, Sverige. Foto: Robert Pettersson.

Figur 3.

Verdensarven Lapponia. Forfatterens rekonstruktion efter original modtaget fra projektet "Laponia – Sustainable World Heritage".

risternes forbrug medfører ikke kun indtægter til selve initiativtagerne. Der vil sideløbende være en indirekte økonomisk effekt på den lokale økonomi forbundet til turismen. Dette betyder, at turismens økonomiske påvirkninger, takket være synergieffekten, er større end producenternes direkte indkomst alene[11].

Når en kultur udgør hovedattraktionen for turisme, er det vigtigt at overveje de sociale påvirkninger af turismens udvikling. Turisme baseret på oprindelige kulturer kan medføre, at de besøgendes viden forøges, og forhåbentligt vil det medføre et fald i modstanden mod oprindelige folkeslag. Derimod er en af risiciene ved turisme funderet på oprindelige kulturer, at det kan føre til en "disneyfisering" af selve kulturen. Turisme baseret på oprindelige folk medfører ofte kunstige, metaforiske og turistagtige forestillinger[12]. De traditionelle samiske kendetegn, som for eksempel den samiske farverige klædedragt (jf. Figur 2), rendyrene og det samiske telt, bliver ofte brugt til markedsføring over for turisterne. Disse kendetegn er sjældent anvendt i

Figur 4. Stálluokta samisk sommerlandsby med kapellet til højre og bjergsilhuetten i baggrunden. Foto: Sandra Wall.

den form, som de vises for turisterne, og brugen af dem risikerer at lede til en overkommercialisering.

En forøget udvikling af turisme kan ligeledes medføre negative miljømæssige påvirkninger såsom forurening og nedslidning af naturen. Samisk turisme bliver nok aldrig en masseindustri, men vil kunne fungere i en mindre skala, hvor turisterne kan lære af samernes brug af naturen.

Den svenske verdensarv, Lapponia

De positive og negative påvirkninger er set tilsvarende overalt i Sápmi, men stadig er der ikke gjort nogen forenet indsats for at kontrollere disse påvirkninger. Det må imidlertid være lettere at kontrollere påvirkninger af turismens udvikling gennem planlægning og styring på det lokale plan. Hensigten med den svenske verdensarv Lapponia er at beskytte og bevare vigtig kulturarv og naturmiljø for fremtidens generationer.

I 1996 blev nationalparkerne Sarek, Stora Sjöfallet, Padjelanta og Muddus sammen med naturreservaterne Sjauna og Stubba valgt til verdensarv af UNESCO (jf. Figur 3). Lapponia blev valgt for både dets kulturelle og dets oprindelige værdi. Berettigelsen for UNESCO komiteen var:

”Området er et fantastisk eksempel på, hvordan jorden har udviklet sig, specielt geologisk set, og hvordan økologiske og biologiske forandringer sker i dag. Desuden hersker der også unikke naturlige fænomener af exceptionel naturlig skønhed og betydningsfulde naturlige lokaliteter for beskyttelse af den biologiske diversitet. [Området], som har været beboet af det samiske folk siden forhistorisk tid, er et af de bedst bevarede eksempler på et nomadeområde i det nordlige Skandinavien. Det rummer kolonier og græsgange for store horde af rensdyr, et syn som engang var meget udbredt, og som går tilbage til et tidligt stadium i menneskers økonomiske og sociale udvikling.” [13]

I 1996 efter udpegningen til verdensarv blev adskillige spørgsmål stillet med hensyn til betydningen af en verdensarv, og hvordan og af hvem området skulle ledes. I bestræbelsen på at beskytte og forvalte områdets natur og kultur arbejder det regionale amt på en styringsplan omhandlende de administrative retningslinjer for området. Sideløbende med processen har det vist sig, at de forskellige involverede aktører har temmelig forskellige ønsker. Flere er bekymrede for yderligere restriktioner i området. Nogle mener, at Lapponia kunne blive et aktiv og give jobmuligheder, ikke mindst inden for turisme omhandlende kulturarv og økoturisme [14]. Jævnfør forskeren Mulk [15] kan udpegningen til verdensarv medvirke til en vigtig anerkendelse af det samiske samfund.

Turisme i Lapponia

Jævnfør en spørgeskemaundersøgelse i 2003, kommer sommeturister til Lapponia hovedsagelig for at opleve naturen, vildmarken

	Delvis eller helt enige (%)
Verdensarven bevarer den biologiske variation.	73
Verdensarven forøger værdien af omgivelserne.	64
Verdensarven gør den samiske arv mere synlig.	63
Verdensarven forøger værdien for de besøgende.	52
Flere besøgende besøger området på grund af udpegningen.	52
Verdensarven begrænser den menneskelige brug af området.	29

Tabel 2. Holdninger til den svenske verdensarv.

og for at vandre[16]. Ligeledes vil de gerne opleve fred, ro og stilhed. Disse udgjorde de vigtigste faktorer i de besøgendes beslutning om at holde ferie i området. Af mindre betydning var faktorerne "at lære mere om samisk kultur" og "til at besøge verdensarven". Det faktum, at Laponia udgør en verdensarv, havde kun indflydelse på seks procent af de besøgendes beslutning om at besøge området.

Karakteristisk for dem som fastslog, at udpegningen af verdensarv havde haft effekt på antallet af turister, eller at området var blevet mere attraktivt efter udpegningen, er at disse personer gerne vil opleve, hvad der er værd at bevare, og hvad der er unikt ved området. Udpegning til verdensarv skaber forventninger, og udpegningen ses som en garanti eller et kvalitetsstempel. Adskillige personer "samler på besøg i områder udpeget til verdensarv", og andre er interesserede i den samiske arv (jf. Figur 4).

I Tabel 2, vises turisternes holdning til verdensarve. Godt halvdelen af svarpersonerne mener, at udpegning til verdensarv forøger værdien for de besøgende og for omgivelserne. Godt og vel én ud af tre er enten delvis eller helt enige i udtalelsen om, at en udpegning til verdensarv begrænser menneskets brug af området. Ligeledes viser tabellen, at omtrent to tredjedele af de besøgende er enige i udtalelsen om, at udpegning til verdensarv gør den samiske arv mere synlig.

Der bliver ofte refereret til Sápmi og Laponia som "de sidste vildmarker i Europa". I henhold til undersøgelser lavet i Laponia, oplyser to tredjedele af turisterne, at Laponia er karakteriseret ved vildmarken. Men hvad menes med vildmark? "Überørt natur" og "stilhed" er de mest hyppige udtalelser, når turisterne beskriver, hvad der karakteriserer et vildmarksområde. Mange turister opfatter ligeledes vildmarker som mangel på folk og mangel på menneskelig indflydelse. Ud fra dette perspektiv burde naturen fremstå uudforsket og uberørt. Dog eksisterer der forskelle mellem de besøgende angående, hvor tolerante de er over for eksempel udnyttelse eller faciliteter. Folk relaterer også vildmarken med "stilhed", "ensomhed" og "en følelse af at være langt væk fra civilisationen". Nogle mennesker forstår vildmark bare som natur, andre med bjerge, vilde dyr eller rent vand.

I Laponia hævder forskeren Beach[17], at landskabet, som mange turister betragter som vildmark, i stedet udgør et hjemsted for samiske hyrder. Men for både turister og hyrder er ideen om det vilde, det som kommer tættest en oprindelig natur fri for menneskelig indflydelse. Beach hævder, at svenskerne ofte ikke anerkender den samiske indflydelse.

Fremtiden

Opfattelsen af samisk turisme er overvejende positiv, idet en forretning kan opstå med kort varsel, og typisk kræves der ingen

større investering. I Sápmi og Laponia, som i andre landlige områder, bør jobs og uddannelse fortrinsvis placeres på andre lokaliteter end i det oprindelige landlige område[18]. Alligevel er samisk turisme et beskæftigelsesalternativ, som tilbyder initiativtagerne muligheden for at blive i det tyndt befolkede område. Turisme medfører beskæftigelse og større indkomst for det samiske samfund, der vil være mulighed for en sæsonpræget tilpasning, og turismen vil være egnet til at kombinere med rensdyrhold. Ikke desto mindre er der også risici ved udviklingen af turisme forbundet med oprindelige kulturer. At udvikle turisme forbundet med den samiske kultur er en balance mellem muligheder og risici.

En stor risiko må være, at det nordlige Europa vil blive en vildmarkslegeplads for turister fra hele verden. At kalde Sápmi eller Laponia "den sidste vildmark i Europa" kan føles som en afvisning af de folk, som lever i området samt af deres personlige forhold til landet. Ligeledes er det en benægtelse af deres forfædres eksistens i, og tidligere brug af landet. Et fundamentalt problem ved bevarelsesinitiativer som disse er at skabe forståelse for den historiske dimension i landskabet.

Hovedspørgsmålet er, hvordan det oprindelige folks særegne karakteristika og det skønelige miljø beholdes, når udvikling af turisme truer med at kommercialisere kulturen og naturen. Tu-

risme baseret på de oprindelige kulturer må rimeligvis være baseret på en udvikling kontrolleret af det oprindelige folk selv. Tidligere undersøgelser[19] foreslår fire principper, som udspringer på baggrund af erfaringer gjort med turisme om oprindelige folk i Canada. Først og fremmest kræves en omfattende kontrol med udviklingen af turismen. For det andet bliver uddannelsesprogrammer essentielle, set i lyset af det komplekse problem, som opstår på grund af turismen. Disse uddannelsesprogrammer er lige så vigtige for værterne som for de besøgende. For det tredje, bør turismen ikke betragtes som den eneste mulighed for økonomisk udvikling, men som én af mange muligheder. Slutteligt, bør udviklingen af turismen begrænses til et niveau, som tillader effektiv lokal kontrol, hvilket forudsætter langsom vækst og udvikling i lille målestok.

Ph.D. Robert Pettersson og M.Sc. Sandra Wall

Forfatterne er til daglig ansat ved European Tourism Research Institute (ETOUR) ved Mit-tuniversitetet i Östersund, Sverige. ETOUR udgør et undersøgelses-institut involveret i udviklingen af og overlevering af viden angående turisme og rejseaktivitet.

Kilder

Aldskogius, H. (ed.) (1993): Cultural life, recreation and tourism. National Atlas of Sweden. Stockholm: SNA förlag.
Arpi, G. (1961): Svenskars semestrar 1958-60. Ymer 81, 241-258.
Beach, H. (2004): Political Ecology in Swedish Saamiland; in C.G. Anderson & M. Nuttall (eds.): Cultivating Arctic Landscapes: Knowing and Managing Animals in Circumpolar North. Berghahn Book, Oxford, 110-124.

Cohen E. (1993): The study of touristic images of native people: mitigating the stereotype of a stereotype; in D.G. Pearce & R.W. Butler (eds.): Tourism research: critiques and challenges, 36-69.

Hall & Page (2002): The geography of tourism and recreation: environment, place and space. Routledge, London.

Hinch, T.D. (1995): Aboriginal people in the tourism economy of Canada's Northwest Territories; in C.M. Hall & M.E. Johnston (eds.): Polar tourism. Wiley, Chichester, 115-130.

Jansson, B. (1994): Borta bra men hemma bäst: svenskers turistresor i Sverige under som-maren. Gerum 22. Geografiska institutionen, Umeå universitet.

Lundgren, J.O. (1995): The tourism space penetration: processes in northern Canada and Scandinavia: a comparison; in C.M. Hall & M.E. Johnston (eds.): Polar tourism. Wiley, Chichester, 43-62.

Lyngnes, S. & A. Viken (1998): Samisk kultur og turisme på Nordkalotten. Research Report, 1998:8. Handelshøyskolen BI, Sandvika.

Mathieson & Wall (1982): Tourism: economic, physical and social impacts. Longman, London.

Mulk, I-M. (2000): Lapponia Lapplands världsarv - ett natur- och kulturarv att förvaltas för framtiden. Åjtte, Jokkmokk.

Pearce, D. (1989): Tourist development. Longman Scientific & Technical, London.

Pettersson, R. (2004): Sami tourism in northern Sweden - supply, demand and interaction. ETOUR, Östersund. Scientific book series V 2004:14 (Doctoral thesis)

Saarinen, J. (1997): Tourist destinations and the production of touristic space: Lapland as an ethnic landscape; in J. Cuolteenaho & T.A. Äikäs (eds.): NGP Yearbook, 26:1. Nordia Geographical Publications, Oulu, 38-45.

Somby, L.I. (2000): Sápmi: the indigenous people of northern Europe. Sami Parliaments. Bjørkmanns, Alta.

Viken, A. (1997): Samaland tilpasset turistblikket; in J.K. Steen Jacobsen & A. Viken (eds.): Turisme: fenomen og naering. Universitetsforlaget, Oslo.

Wall, S. (2004): Vandrings-turism i Lapponia - Besökare, upplevelser och attityder till världsarvet. ETOUR, Östersund WP 2004:3.

Wanhill, S. (2000): Small and medium tourism enterprises. Annals of Tourism Research 27(1), 132-147.

Hjemmesiden National Heritage Board (Riksantikvarieämbetet): www.raa.se, 2004-12-20.

Slutnoter

- 1 Lyngnes & Viken 1998
- 2 Pettersson 2004
- 3 Ibid.
- 4 Somby 2000
- 5 Lundgren 1995
- 6 Arpi 1961, Aldskogius 1993, Jansson 1994, Viken 1997
- 7 Lyngnes & Viken 1998
- 8 Saarinen 1997
- 9 Lyngnes & Viken 1998
- 10 Pettersson 2004
- 11 Mathieson & Wall 1982, Pearce 1989
- 12 Cohen 1993
- 13 National Heritage Board hjemmeside 2004-12-20
- 14 Mulk 2002
- 15 Ibid.
- 16 Wall 2004
- 17 Beach 2004
- 18 Wanhill 2000
- 19 Hinch 1995

Niassa reservatets vilde dyr skal give udvikling i Mozambique

Af Malene Wiinblad

Foto: Malene Wiinblad.

Afrikas næststørste naturreservat, Niassa Reservatet i Mozambique, er på størrelse med Danmark. Siden år 2000 er det blevet drevet af det private firma **Society for the Niassa Reserve**. Artiklen præsenterer de to hovedudfordringer i forhold til forvaltning og beskyttelse af reservatet, nemlig sikring af fremtiden økonomisk set og afbalancering mellem naturbeskyttelse og økonomisk udvikling for lokalbefolkningen.

”Ndovu” udbryder en ældre kvinde, som ellers var døset hen i eftermiddagsheden. Hun vågner nu pludselig op og udbryder, *ndovu!* – elefanter på swahili. Før i tiden var elefanterne og de andre vilde dyr en kilde til velstand, men i dager de mildest talt kun til besvær. *”Vi kan godt hamle op med alle dyr, bortset fra elefanter. Mod dem har vi ingen midler til at forsvare os selv og vores marker. De er store, aggressive og udspekulerede”,* fortæller hun.

Vi er i Niassa Reservatet i det nordlige Mozambique. Kvinden og ti andre landsbyboere er

forsamlet i eftermiddagsheden under et stort cashewnøddetræ i landsbyen Erevuca. De deltager i en interviewgruppe, som jeg udspørger om livet i reservatet, hvordan de bruger naturressourcer, og hvordan de lever med de vilde dyr, herunder elefanterne. Interviewene bidrog til mit speciale på Afrika-studiet om lokalbefolkningens inddragelse i naturressourceforvaltning. Siden juli 2004 har jeg boet i reservatet og som partner til administratoren af Niassa Reservatet haft lejlighed til at følge den daglige forvaltning.

Niassa Reservatet er med sine 42.164 km² på størrelse med Danmark. Det blev oprettet i 1954. Reservatet består hovedsageligt af miombo skov. Det er en tør løvskovstype med ca. 12-18 høje træer, som er udbredt i et bælte hen over midt-Afrika fra Angola i vest til Mozambique i øst. Niassa Reservatet udgør en del af den østlige miombo økoregion, som WWF betegner som en af de 200 særligt bevaringsværdige økoregioner i verden. Økologien i Niassa Reservatet er domineret af de to store floder Rovuma, som udgør den nordlige grænse og Lugenda, som løber

Niassa Reservatet ligger i det nordlige Mozambique. Rovuma floden udgør den nordlige grænse og grænsen til nabolandet Tanzania. De mange bifloder afvander til enten Rovuma eller Lugenda floden. Vejnettet (de røde linjer) er endnu spinkelt, men bliver gradvis udbygget til gavn for turister og for patruljering af området. Kort: Baldeu Chande/Selskabet for forvaltning og udvikling af Niassa reservatet.

Bestanden af elefanter er på ca. 14.000. Det er den største i Mozambique. Det er en af grundene til at reservatet er vigtigt at beskytte. Foto: Malene Wiinblad.

i den sydøstlige del af reservatet. Den årlige nedbør på mellem 925 – 1.400 mm falder primært mellem december og marts. Der er således en lang tør periode, som bl.a. er domineret af skovbrande.

De forhold, der gør Niassa særligt beskyttelsesværdigt, er den særlige Niassa gnu, bestanden på ca. 300 afrikanske vilde hunde, som andre steder er udrydningstruede og stedets unikke økosystem. I Niassa findes også stort set alle de øvrige arter, som almindelig-

vis forbindes med Afrika, herunder en bestand på 14.000 elefanter, ligesom reservatet er rigt på fugle og mange forskellige plantearter.

Et joint-venture mellem Staten og private investorer

Efter at Mozambique i 1975 blev uafhængig af det portugisiske kolonistyre fulgte en ustabil periode med bl.a. borgerkrig, som først sluttede i 1992. Bestandene af vilde dyr blev kraftigt reduceret i denne periode, og der var så godt som ingen forvaltning af de beskyttede områder. De var

derfor i en trist forfatning efter krigen.

Niassa Reservatets unikke karakter og særlige fauna tiltrak dog udenlandsk interesse. En norsk rigmand med aner i Mozambique sikrede fra 1995 og frem til 2003, at der kunne opbygges en rudimentær forvaltning af reservatet og overvågning af dets ressourcer med fokus på at nedbringe krybskytteriet.

Fra 2000 har den mozambikanske regering leaset forvaltningen af Niassa Reservatet til det private firma *Society for the Niassa Reserve* (SRN). SRN er et joint-venture mellem Staten som hovedinteressent og en række repræsentanter fra privatsektoren i Niassa. SRN har leasingkontrakt frem til 2050.

Den mozambikanske regering ser i dag Niassa Reservatet som en kilde til indtægter fra turisme, jagt og forskellige former for naturressourceudnyttelse, som kan bringe økonomisk udvikling til den fattige Niassa provins og Mozambique som helhed.

Forvaltning af Reservatet

Der er to store udfordringer i forbindelse med forvaltning og udvikling af Niassa Reservatet. Den

ene er at sikre økonomiske midler på langt sigt til drift og beskyttelse af reservatet. Et vigtigt skridt de sidste par år har været udarbejdelsen af forskningsrapporter, som dokumenterer Niassas enestående biodiversitet. Det har hjulpet med til at tiltrække midler fra internationale donorer. En anden kilde til indtægter er kommerciel safarijagt, som drives i de seks jagtkoncessioner, der omgiver reservatets kerneområde.

Den anden store udfordring er at skabe harmoni mellem den menneskelige udnyttelse af naturressourcerne og beskyttelse af biodiversiteten i reservatet. Det sker ved at begrænse krybskytteri og ulovligt fiskeri, minimere lokalbefolkningens problemer med de vilde dyr og søge at skabe nye indtægtsmuligheder for befolkningen.

Den største donor er i dag den britisk-amerikanske miljøorganisation Flora and Fauna International, som har midler primært fra det amerikanske United States Agency for International Development..

De nuværende ressourcer er dog ikke tilstrækkelige til at skabe en effektiv ledelse af det enorme areal. Samtidig er det klart, at de internationale donorer ikke vil støtte reservatet til evig tid. For at gøre sig mindre afhængig af donationer, er det SRN's strategi, at 50% af omkostninger til den daglige drift skal kunne dækkes af indtægter fra drift af reservatet i 2008.

Krybskytteri og ulovligt fiskeri

Al jagt i reservatet er forbudt undtagen safarijagt i jagtkoncessionerne. En af hovedaktiviteterne i den daglige forvaltning er at nedbringe krybskytteri. SRN beskæftiger over 100 lokale, som primært arbejder som parkbetjente. Krybskytteri er for det

Som et nyt element i kontrol med krybskytteri anvendes GPS. Formålet er at dokumentere hvilke områder, der er patruljeret. Desuden virker det disciplinerende på mandskabet, idet data'ene viser, hvor og hvornår patruljen har fundet sted. Med brug af GPS er muligheden for afstikkere væsentligt indskrænket. Foto: Malene Wüinblad.

første det internationalt organiserede, som handler om jagten på elfenben. Krybskytterne kommer ofte fra nabolandene, men de får også støtte lokalt, og der er eksempler på, at det mozambikanske politi har "lånt" skydevåben ud til krybskytter. Ofte bliver lokale bønder og fiskere tvunget til at medvirke fx til at bære det tunge elfenben væk fra gerningsstedet. Man kan formode, at de måske heller ikke er så uvillige til at hjælpe til, da bønderne ønsker elefantbestanden bragt ned.

SRN samarbejder med nabolandet Tanzania for at indkredse krybskyttebanderne, og modtager også jævnligt uformelle informationer fra de lokale om krybskytteaktiviteter. Samarbejdet betyder, at det flere gange er lykkedes at pågribe krybskytterne. Indsatsen kan mærkes. På bare 5 år er krybskytteri på elefanter nedbragt fra et niveau på over 300 om året til ca. 30 om året.

De lokale bønder står bag en anden form for krybskytteri. Reservatet bebos hovedsageligt af yaoer som i mange århundreder

primært ernærede sig ved jagt og salg af elfenben og slaver til arabiske købmænd. For yaoerne er det derfor nærmest en menneskeret at få kød på bordet, og der er stor utilfredshed med, at det ikke er tilladt at jage. Jagt foregår dog i det skjulte. Snarerne, som parkbetjentene indsamler på deres patruljer vidner om krybskytteri. For nylig fandt parkbetjentene en bøffel, som var gået i en fælde. Bønderne havde gravet 15 store fælder og forsynet dem med spyd af træstammer. Fælderne dannede en kæde rundt om landsbyen som beskyttelse mod indtrængende dyr, der kunne angribe deres marker. Det lokale krybskytteri retter sig dog mest mod antiloper og fuglevildt.

Det er tilladt for de lokale at fiske så meget de vil, så længe de har et fisketegn. De fleste har dog ikke fisketegn for chancen for at blive pågrebet har hidtil været minimal. Nu hvor der begynder at være mere jævnlig patruljering, bliver mange taget i ulovligt fiskeri. Da jeg var med på en patrulje, fik jeg i første omgang stor medlidenhed med de fiskere,

En parkbetjent fra "Selskabet for forvaltning og udvikling af Niassa reservatet" kontrollerer om fiskerne ved Lugenda floden har fisketegn.
Foto: Malene Wiinblad.

som fik konfiskeret deres fisk, men fiskere er dog nogen af dem, som har de bedste indtægter i reservatet. Et fisketegn, der koster 25 kr. for et helt år, er derfor ikke en stor udgift for dem. "I første omgang skal de lokale fiskere lære, at det er lovpligtigt at købe et fisketegn. Med denne lovliggørelse af fiskeriet kan vi begynde at få et overblik over, hvor meget der fiskes, og på den måde på længere sigt evt. indføre begrænsninger, hvis der er tale om overfiskeri" siger administratoren for Niassa Reservatet Baldeu Chande.

Mandskabet til patruljering af området er dog langt fra tilstrækkeligt. De 100 parkbetjente skal overvåge ca. 20.000 km², hvilket betyder, at der er 200 km² per mand. I det sydlige Afrika er der erfaring med, at et område på 50 km² per mand giver en tilfredsstillende overvågning, men det ville betyde en 4-dobling mandskabet, og det er der ikke råd til.

Konflikter mellem dyr og mennesker

Oprettelse af naturreservater og nationalparker giver ofte konflik-

ter med den lokale befolkning. Udpegning af områder til naturbeskyttelse betyder så godt som altid restriktioner i brugen af naturressourcerne for dem, som bor i eller omkring området.

Det var i mange år god tone at holde beskyttede områder i Afrika fri for mennesker. Naturen blev anset for mere naturlig uden lokale bønder og pastoralister. I de senere år har den fremherskende tendens været at fremme naturbeskyttelse via samarbejde med lokalbefolkningen i stedet for at ekskludere dem. Mange naturbeskyttelsesorganisationer og forskere giver udtryk for, at konflikter kan forebygges ved at inddrage lokalbefolkningen i forvaltningen af naturen, og at beskyttelsen kan blive bedre ved at udnytte lokal viden om naturen. Samtidig argumenteres der også med, at den lokale befolkning har rettigheder i forhold til at udnytte naturressourcerne, og at de goder, som skabes ved fx økoturisme og jagt bør komme lokalområdet til gode.

I praksis er det dog lettere sagt end gjort at inddrage befolkningen i forvaltningen af Niassa Reservatet og skabe en udvikling, som befolkningen får del i og gavn af. På grund af problemerne med de vilde dyr og forbuddet mod jagt har lokalbefolkningen meget blandede holdninger til det at bo i et naturreservat. De lokale føler, at deres rettigheder bliver undertrykt på dyrenes bekostning, og de har endnu ikke set nogen fordele ved at bo i et naturreservat.

SRN har endnu ikke fastlagt en strategi for bosætningen. Befolkningstætheden i reservatet er 0,5 indbygger per km². Så lav en tæthed kunne gøre, at menneskelig aktivitet er forenelig med naturbeskyttelse. SRN gør på mange måder en indsats for at løse konflikterne mellem dyr og mennesker og skabe udviklingsmuligheder for befolkningen i reservatet. På den anden side kan der være områder, som kræver særlig beskyttelse, som ikke er forenelig med bosætning. Det er derfor ikke udelukket, at dele af befolkningen på et tidspunkt vil blive relokaliseret til andre områder.

Befolkningen lever hovedsageligt af subsistenslandbrug. Markerne bliver tit angrebet af vilde dyr. For at afhjælpe det problem har SRN i samarbejde med landsbyboerne opført elektriske hegn om 8 landsbyer. Landsbyboerne har ansvaret for vedligeholdelse af hegnene, mens SRN har betalt materialerne. Deltagerne i min interviewgruppe bekræftede, at de elektriske hegn var meget effektive og løste problemet med elefanter. Det til trods er hegnene ikke blevet vedligeholdt, så kun få virker. For nylig har SRN indgået en ny aftale med landsbylederne for at klargøre ansvarsfordelingen. I Erevuca er landsbyboerne igen gået i gang med at reparere hegnene, så problemerne

med "ndovu" skulle forhåbentlig snart være løst.

For at imødekomme lokalbefolkningens ønske om kød har SRN taget initiativ til at oprette en jagtkvot for hver landsby. Kvoten er fastlagt i konsultation med landsbyens ledere og består for hver landsby af ca. 5 dyr, hovedsageligt forskellige antilopearter. På den måde er lokalbefolkningen sikret kød til festlige lejligheder og ceremonielle formål. Kvoten er først blevet indført fra slutningen af 2004, men de første erfaringer peger på, at befolkningen har taget positivt imod kvoten. Niassa Reservatet er det første beskyttede område i Mozambique, hvor sådan en kvote er blevet implementeret.

I følge mozambikansk lov skal 20% af de indtægter, som staten får ved udnyttelse af naturressourcerne fx safarijagt og økoturisme føres tilbage til lokalbefolkningen. For 2004 vil det sige 15.000 \$ til Niassa Reservatet. De lokale ledere og SRN har oprettet bankkonti til at modtage pengene, nedsat en gruppe som skal administrere dem og afholdt møder, hvor det er blevet aftalt, hvordan pengene skal anvendes. Nu venter de bare på, at staten overfører pengene.

Der er allerede gjort nogle erfaringer i området med tilbageføring af indtægter til befolkningen. I 2000 modtog 23 landsbyer hvad der svarer til ca. 2,25 \$ per indbygger eller i alt ca. 28.000 \$. De sidste af disse midler blev anvendt i 2004. De fleste midler er anvendt i forbindelse med brug og vedligeholdelse af de elektriske hegn. Erfaringerne peger på, at det skal gøres klart fra starten, at pengene kun kan anvendes til formål, der kan forenes med naturbeskyttelsen, at det er nødvendigt med et godt kontrolsystem, hvis pengene ikke skal blive misbrugt, og at det er vanskeligt at skabe varige resultater.

Landsbyen Matondovela har valgt at bruge pengene fra jagtindtægter til en butik i landsbyen. Butikken fungerede kort tid, men er nu lukket. Foto: Dave Christensen.

Ledere fra landsbyen Mussoma deltager i et projekt støttet af WWF Norge om at skabe øgede indtægter til lokalbefolkningen via bæredygtig udnyttelse af naturressourcerne. Foto: Malene Wiinblad.

Bøflens horn er et af de mest eftertragtede trofæer for safarijægere. Salg af jagtlicenser bringer indtægter til drift af reservatet. Foto: Malene Wiinblad.

Serra de Mecula er på grund af den høje biodiversitet og eksistensen af en række endemiske arter særligt vigtig at beskytte. Foto: Malene Wiinblad.

Jorden er fattig og landbrug kan ikke brødføde en familie et helt år. Derfor må de fleste og især de allerfattigste supplere føden med, hvad de kan finde i skoven af frugter og rødder. Afhængigheden af skoven giver en stor og mangfoldig viden om den omgivende natur. Et projekt støttet af WWF Norge søger at udnytte den lokale viden til at skabe øgede indtægter for fx fiskere og honningproducenter. På længere sigt ville den lokale viden kunne udnyttes i forbindelse med turisme. Turismen er dog endnu ikke på et niveau, som giver arbejdspladser til lokalbefolkningen.

De igangværende initiativer er stadig på et eksperimenterende stadie, og der er både gode og dårlige erfaringer. På grund af manglende ressourcer tager tingene ofte lang tid, og de bliver ikke altid fulgt helt til dørs. Det er derfor stadig et åbent spørgsmål, om det kan lykkes at skabe balance mellem naturbeskyttelse og bosætning i Niassa Reservatet.

Indtægter er nødvendige

Donationer fra private og internationale organisationer har nu

i en årrække sikret forvaltning og beskyttelse af Niassa Reservatet, men midlerne er ikke tilstrækkelige til at sikre en effektiv forvaltning af området. Selv om der i mange år fremover nok vil være donormidler til rådighed, er det ikke sikkert de vil være på samme niveau. Det er derfor nødvendigt at lægge en strategi, som sikrer øgede indtægter og mindre afhængighed af donorer i fremtiden

I 2004 blev et vigtigt mål nået, nemlig udlejning af samtlige jagtkoncessioner til safarioperatører. Det giver en indtægt på ca. 90.000 \$ om året. Trofæjagten giver desuden indtægter i form af afgifter til staten.

Niassa Reservatet er attraktivt for jægere, fordi der er god mulighed for at få særligt store trofæer, og fordi naturen byder på en autentisk bushoplevelse, hvor der i vid udstrækning kan spilles med macho-musklerne. Økonomisk og praktisk er det en fordel for SRN at lease områderne ud til jagt. For det første giver det indtægter, og for det andet er jagtselskabet forpligtet til at overvåge og patruljere jagtområdet og

hjælpe SRN med begrænsning af krybskytteri og andre ulovlige aktiviteter.

SRN har også søgt at fremme økoturisme, dvs. turisme hvor folk kommer for at se naturen og dyrene og tage billeder. Turismen har indtil videre ligget på et meget lavt niveau. Det er der nok flere årsager til. Niassa er endnu en ukendt destination, og det er vanskeligt og dyrt at komme dertil, fordi det ligger langt fra internationale lufthavne og vejene er relativt dårlige. Desuden kræver det tid og tålmodighed at tage billeder af dyrene, da dyrene er skjult i den tætte skov. Ydermere er der mange tsetse-fluer, som bider og kan give sovesyge. Sidst men ikke mindst er konkurrencen indenfor økoturisme i det sydlige Afrika stor. Endnu har ingen turistfirmaer besluttet at foretage investeringer i området, selv om flere firmaer har vist interesse og lavet forundersøgelser.

For at imødegå fremtidens udfordringer har SRN fremlagt et forslag til godkendelse i regeringen. Det indeholder en ny zonerings af reservatet, hvor ca. 11.000 km² yderligere udlægges til jagtkoncessioner. Hermed bliver det område, som skal overvåges direkte af SRN halveret.

I kerneområdet af reservatet, som herefter udgør 9.000 km² ligger nogle af de vigtigste naturområder bl.a. den 40 km lange bjergkæde Serra de Mecula, som har den største biodiversitet i området. Samtidig indeholder arealet også nogle af de tættest befolkede og mest opdyrkede områder. I forslaget til zonerings deles de 9.000 km² op i områder med høj beskyttelse, områder til bosætning og landbrug og områder til økoturisme. Her vil SRN kunne koncentrere ressourcerne om høj naturbeskyttelse på den ene side og udvikling af økoturisme og andre aktiviteter i sam-

arbejde med lokalbefolkningen på den anden.

Der kan med stor sandsynlighed skabes interesse blandt flere jagtselskaber for at drive virksomhed i Niassa, og at det vil føre til øgede indtægter til reservatet. Selv om jagtselskaberne får ansvaret for bekæmpelse af krybskytteri m.m. i deres område, vil det stadig kræve en stor indsats at kontrollere, at de lever op til dette ansvar, at jagten foregår efter reglerne, og at der ikke gås på kompromis med naturbeskyttelsen. De øgede indtægter og mulige arbejdspladser kan komme lokalbefolkningen til gode, som dermed får en håndsrekning til at løfte sig ud af fattigdommen. På den anden side kan det føre til øget pres på naturressourcerne på grund af fx udvidet landbrugsproduktion. Der kan også komme et øget befolkningspres i reservatet, da et område med økonomisk vækst vil virke tiltrækkende.

Selv med et sikrere indtægtsgrundlag vil der heller ikke fremover mangle udfordringer i beskyttelsen af Mozambiques enestående naturområder.

*Malene Wiinblad
Miljøplanlægger/freelance journalist
Pt. orlov fra Skov- og Naturstyrelsen*

Referencer:

Hulme, D. and M. Murphree (eds), (2001) 'African wildlife and livelihoods – the promise and performance of community conservation' James Currey, Oxford

Roe, D. et al. (2000) 'Evaluating Eden – exploring the myths and realities of community-based wildlife management' Series overview. Evaluating Eden Series no.8, IIED

Wiinblad, M. (2003) Community conservation in the Niassa Reserve in Mozambique, Master thesis, Center for Afrika Studier, Københavns Universitet.

**ER DU TIL STEMNING
OG ANDERLEDES OPLEVELSER,
SÅ HAR DU NU MULIGHEDEN**

OPLEV SENSOMMERAFTEEN PÅ HOLBÆK FJORD ARRANGERET AF REGIONALGEOGRAFERNE:

AT GLIDE HEN OVER FJORDEN MED SEJLENE HEJST, ER EN HELT SPECIEL DEJLIG OPLEVELSE. UNDERVEJS FORTÆLLES OM OMRÅDERNE VI PASSERER.

SAMTIDIG ER VI MED TIL AT BEVARE ET STYKKE DANSK KULTUR, IDET SÅDANNE TURE BLA. OGSÅ SEJLES FOR AT STØTTE ØKONOMIEN TIL AT BEVARE DETTE GAMLE TRÆ SEJLSKIB.

OMBORD KAN KØBES FORSKELLIGT SPISELTIGT, SAMT KAFFE/TE.

DA ANTALLET AF PLADSER ER BEGRÆNSEDE, ER DET EFTER PRINCIPPET FØRST TIL MØLLE.

PRISEN FOR DENNE 5 TIMERS SMUKKE SEJLOPLEVELSE ER KUN: 190 KR.

BINDENDE TILMELDING OG INDBETALING:

SENEST DEN 1. JULI 2005

KONTO: 3780-239-017 MÆRK: HJALM

PÅ GENSYN:

VESTSJÆLLANDS REGIONALGEOGRAFER:

NANNA OG CARL : TELEFON: 58852603 (LØBER DU IND I TELEFONSVAREREN, SÅ IND TAL VENLIGST NAVN OG TLF. NR., SÅ RINGER VI DIG OP).

ELLER E-MAIL:RAABAEKSHOLM@MAIL.TELE.DK

NEKSEL Ø

Lørdag, den 4. juni 2005

Regional geograferne i Vestsjælland arrangerer ø-rundtur til Nekselø, lørdag d. 4. juni 2005, 13.15 – ca. 20.15.

Lærer Troels Kappel, som er lokal ø-boer, vil guide os rundt på denne meget spændende og smukke ø. Et af de steder i Danmark, hvor solen skinner mest og det regner mindst.

I 1951 blev Nekselø fredet på grund af øens meget særprægede plante og dyreliv.

Lad os fælles opleve den smukke natur, de sjældne planter og ikke mindst klokkefrøernes "sang".

Vi mødes på ved Nekselø færger i Havnsø, kl. 13.15 (afg. Præcis 13.30) og er tilbage ca. 20.15.

Da der ikke findes cafeer og lignende på øen, medbringer du selv dagens drikkevarer og madpakke. For være sikre på at høre frøerne, kan vi ikke bruge øens sidste færge hjem. Vi beder derfor om bindende tilmelding, da vi har måttet hyre egen færge hjem.

Voksne: 100 kr. Børn: (7-13): 50 kr.
Hund (i snor): 25 kr.

Bindende tilmelding bedes foretaget senest den 28. maj 2005 på:

Telefon: 58852603 eller e-mail:
raabaeksholm@mail.tele.dk
(løber du ind i telefonsvareren, så indtæl venligst navn og telefonnummer, så ringer vi dig op)

På Geografforbundets vegne,
Vestsjællands regionaler:
Nanna og Carl

MØLLE-dag på Frilandsmuseet

(i Sorgenfri / Lyngby)

v. cand.fil., molinolog / mølleekspert, Boum Pyndiah

Vi besøger Ellested vandmølle, Fuglevad vindmølle, Karlstrup stubmølle + evt. en skvat-mølle fra Skåne.

Tid: Lørdag den 21. maj, kl. 13.45 – 16.00

Mødested v. Hovedindgangen: Kongevejen 100, Lyngby Nord.
(Bus 184, 194 eller Sorgenfri S-togstation)

Pris: 75 kr. incl. entré på museet.

Tilmelding senest 14/05 til Steen Lundgaard, tlf. 45-85 19 12

Max antal deltagere: 20

Arrangør:

Geografforbundets regionale Amtsgeografer i København

Heldags ekskursion til

MØNS KLINT

lørdag den 28. august 2005

Opsamling

Høng 7.45 – Slagelse – Næstved – Vordingborg – Stege Møns Klint.

Se nærmere omtale i næste nummer af Geografisk Orientering.

Race Rocks var tidligere en fyrtårnslokalitet. Nu er det et naturreservat for søløver og sæler

Racerocks.com

– en virtuel svømmetur blandt søløver for hele klassen

Af Gerry Fletcher og Søren P. Kristensen

I Race Rock, et marint naturreservat i havet udfor British Columbia, Canada, er man gået nye veje for at give skoleklasser og andre interesserede adgang til at opleve det isolerede områdes unikke natur. Artiklen beskriver hvorledes Internet, webkameraer og undervisningsprogrammer bringer havets hemmeligheder indenfor i klasselokalerne overalt i Canada, uden at overbelaste det sårbare økosystem.

Indledning

Et af de klassiske dilemmaer indenfor naturbeskyttelse drejer sig om at opretholde den vanskelige balance mellem benyttelse og beskyttelse af naturværdier. Det er vigtigt, nogle vil mene en demokratisk ret, at befolkningen får adgang til sjældne og bevaringsværdige områder for at se unikke arter, og fordi der ofte er store rekreative muligheder forbundet med områderne. Desuden vil et stort alment kendskab til fredede

områder sikre, at der fortsat fokuseres på dem og afsættes de fornødne midler. Denne adgang skal på den anden side ikke bringe grundlaget for naturområdet i fare, ved for eksempel at lede til nedslidning af vegetation, tyveri eller ødelæggelse af et sårbart et økosystem, etc. Ved Race Rocks har man udviklet en elegant løsning, der giver adgang til området via Internet, og som giver mulighed for at udnytte områ-

dets ressourcer i interaktive undervisningsforløb.

Race Rocks

Race Rocks er en lille øgruppe beliggende i Juan de Fuca strædet syd for Vancouver Island, udfor Canadas vestkyst. Øerne er præget af store tidevandsforskelle og stærke havstrømme, der med 4 meters forskelle i vandniveau i perioder med stærk flod, skaber mange økologiske nicher med

De store Stellar hansøløver kan veje op til 300 kg.

varierende vanddybder, saltindhold og strømpåvirkning. Store bestande af søløver, sæler, havfugle, fisk og dræberhvaler nyder godt af de alsidige levevilkår, der kendetegner området, som rummer unikke forekomster af flere arter og udgør et vigtigt rastested for mange havfugle.

Race Rocks blev tidligt inddraget i undervisningen på det nærliggende Pearson college, hvor det blev et yndet mål for feltarbejde og hvor klasseundervisning i biologi også kunne udnytte de unikke muligheder, som stedet rummer. Det unikke økosystem er meget sårbart overfor fiskeri og forurening, og der var behov for at sikre Race Rocks en særlig beskyttelsesstatus. Pearson Colleges lærere og studerende kæmpede i løbet af 1970'erne for at få udpeget Race Rocks som et beskyttet område. Første trin på vejen blev sikret i 1980, da Race Rocks blev udnævnt som "Provincial Ecological Reserve" i British Columbia. De næste 20 år fortsatte arbejdet med at sikre det sårbare økosystem, alt imens der blev indsamlet information om de forskellige arter og deres levevilkår, og skoleklasse efter skoleklasse fik indsigt i havets

mysterier på besøg i området. I 1998 blev Race Rocks udvalgt som et af 5 kystområder, der fik status af "Marine Protected Area" under Canada's nye havmiljølovgivning. Pearson college fik overdraget retten som tilsynsmyndighed og fik ansvaret for administration og forvaltning af Race Rocks.

Undervisning

Som nævnt ovenfor, har Race Rocks igennem snart 30 år været udnyttet til undervisning og forskning. På grund af øernes afsides beliggenhed, der kræver bådtransport og dykkerudrustning for at udforske den del af øerne der ligger under havoverfladen, samt det sårbare økosystem, der ikke muliggør uhindret adgang for alle, har det været nødvendigt at tænke i nye baner for at sprede information fra Race Rocks og udnytte ressourcerne i undervisning, ikke bare på Pearson college men andre steder i Canada. I 1992 medvirkede Race Rocks i en serie om "Underwater safari" på canadisk TV, hvor undervandslivet og det specielle i Race Rocks økosystem for første gang blev vist til et større publikum. Potentialet for at udnytte Race Rocks i medie-sammen-

hæng var nu blevet illustreret. 7 år senere blev næste skridt taget, idet Internetteknologien nu muliggør brug af webkameraer til at sende liveoptagelser via nettet. I år 2000 sikrede en bevilling fra Canada's "Millennium Fund" starten på undervisningsprojektet "Racerocks.com." Det overordnede formål med projektet er at bruge kamera- og interaktiv internet teknologi til at sprede data og information om økosystemet ved Race Rocks til undervisningsinstitutioner, lige fra folkeskoler til universiteter, som derved får en unik "live" adgang til et sårbart økosystem, og ikke må nøjes med støvede laboratorie- eller lærebogs øvelser.

Siden år 2000 er mange nye facetter blevet udviklet og tilknyttet projektet. Der er kontinuerlige liveudsendelser på internettet, studerende og lærere på Pearson College har opbygget et arkiv af undervisningsmateriale, der støtter projekter baseret på webkamera-udsendelser og bla. rummer mange timers video-sekvenser. Et eksempel på et undervisningspakke drejer sig om måling af bakterievækst i "tidepools" – tidevandsbassiner. Her bruges digitale billeder af bakteriekolonier i biologiundervisningen til, at elever kan måle udviklingen i forskellige miljøer. Der følger en grundig instruktion med til både elever og de lærere der benytter sig af materialet.

Specielle optagelser kan aftales med skolen og de ansvarlige, således at de kan målrettes til undervisningsforløb med specielle temaer, hvor skolen kan tilbyde videooptagelser og transmission via Internet. I nogle tilfælde er små grupper af elever i forskellige aldersklasser taget med ud på Race Rocks, hvor de kan stille spørgsmål og lave feltarbejde på vegne af deres klasse. På den måde sikres en "menneskelig" tilstedeværelse i optagelserne,

endda af personer i målgruppen, uden at Race Rocks overbelastes af store grupper af besøgende.

Alt undervisningsmateriale stilles gratis til rådighed og må bruges til undervisningsbrug af alle der har Internetadgang.

I samarbejde med Apple Learning Interchange er der blevet oprettet chatrooms og diskussionsforum, som muliggør feedback og kommunikation mellem de mange brugere og Pearson college, men også indbyrdes mellem skoler eller mellem andre lokaliteter, der udvikler denne slags interaktive undervisningsforløb. Her kan lærere og udviklere diskutere faglige og tekniske detaljer ved forløbet. Der er udviklet undervisningsforløb som er interaktive, mens andre kan bruges som input og inspiration til eksisterende temaer.

For nylig er programmet udvidet med to kameraer placeret på robot-arme, som tillader skoleklasser at fjernstyre optagelserne. Det muliggør en grad af interaktiv deltagelse i optagelserne som er banebrydende for brugen af medieressourcer i undervisningsforløb. Hvis elever f.eks. skal undersøge og måle dyrs bevægelsesmønster kan de styre kameraet og løse opgaven med deres egen liveoptagelser, hvilket giver det en stor tilfredsstillelse og motivering for eleverne.

De nyeste udvidelser fokuserer på målinger af miljøtilstanden i vandet omkring. Måleudstyr anbragt rundt om på Race Rocks, i 5 forskellige økosystemer, fra det helt tørre miljø til undervandsmiljøer, måler saltindhold, temperatur og andre miljøparametre, som illustrerer den variation der findes indenfor ganske få meters afstand. Elever kan downloade dugfriske data eller hente data fra arkiver, og derved spore ud-

Gerry Fletcher og studerende fra Pearson College i gang med optagelser til undervisningspakker.

viklingstendenser på kort eller langt sigt.

Det meste af undervisningsmaterialet fokuserer på livet på og omkring Race Rocks, og giver data som primært kan bruges i biologi undervisning. Der er på det seneste også udviklet undervisningstilbud som drejer sig om naturforvaltning og naturreservater. Ved at følge Race Rocks historie, fra gammelt fyrtårnlokalitet til nationalt naturreservat, kan elever lære om de forskellige trin i forvaltningen af et beskyttet område. Der findes også undervisningsmateriale, som fortæller om den betydning Race Rocks har haft i den oprindelige befolknings liv. Vestkystindianerne var store fiskere og hvalfangere, og Race Rocks, som på deres sprog hed Xwayen – ”stedet med de kraftige havstrømme”, var et vigtigt fiskeområde. Pearson college udvikler undervisningstilbud i samarbejde med de lokale indianernes myndigheder, for at kunne undervise børn i den betydning stedet havde, og derved forøge børnenes egen viden om deres fortid. Det er målet på længere sigt at kunne dele ansvaret for Race Rocks med de lokale indianernes myndigheder, en trend

der slår igennem flere steder i Canada.

Undervisningspakker

Der er udviklet en række undervisningspakker baseret på optagelser fra Race Rocks, som er rettet mod flere klassetrin, både i folkeskolen og gymnasiet. I det følgende gives et par eksempler, som enten kan benyttes direkte af danske undervisere, eller inspirere til tilsvarende undervisningsforløb, baseret på danske eksempler. Der kan hentes endnu flere eksempler på hjemmesiden www.Racerocks.com.

1. The Jason Program

Dette program består af en række filer der kan benyttes på 4-6 klassetrin. Filerne indeholder en detaljeret formålsbeskrivelse, lærerinformation samt evaluering kriterier og kan hentes på hjemmesiden <http://www.racerocks.com/racerock/jason/index.html>. Hjemmesiden er designet til at gøre det nemt for lærere at gennemføre undervisning og evaluere elevernes resultater. Eksempler på temaer er: a. Scavenger Hunt (En introduktion til [racerocks.com](http://www.racerocks.com) hjemmesiden)

Elever kan følge dyrenes adfærd og fjernstyre webcam-optagelser via Internet

b. Geology and Geography (Det fysiske miljø ved Race Rocks),
c. Preserving the Past and Present Culture of Race Rocks (Race Rocks betydning for vestkystindianere i fortiden og i dag),

2. The Apple Learning Interchange Files:

The Apple Learning Interchange er knudepunktet for Internetdistribution af filer og webcam optagelser med undervisningsformål. Her er Internetressourcer, der tillader flere tusinde elever at arbejde med materialet hver uge. På hjemmesiden gives et overblik over undervisningspakker, kamera- og Internetteknologi samt gode ideer til hvordan undervisningspakkerne kan bruges i klasseværelset.

<http://ali.apple.com/cgi-bin/WebObjects/ALIView.woa/wa/DisplayExhibit?SiteCode=ali&ExhibitID=1000007>.

3. Miljø data fra Race Rocks der benyttes som statistisk materiale.

Denne pakke giver elever adgang til miljødata fra målinger ved Race Rocks. Fra hjemmesiden kan de downloade data fra et regneark på hjemmesiden til deres egen computer og lave de-

res egne beregninger og grafer af udviklingen. De lange tidsserier gør det muligt at spore cykliske svingninger og mere fundamentale ændringer, som skyldes klimaændringer og som har stor effekt i et følsomt marint økosystem. <http://www.racerocks.com/racerock/education/curricula/ibbiology/labairseatemp.htm>

4. Dyreadfærd

Denne pakke retter sig mod gymnasie elever. Der gives eksempler på hvordan man kan studere forskellige dyreaters adfærd med et webkamera og bruge optagelserne som input til undervisning om emnet. <http://www.racerocks.com/racerock/education/ethology/ethology.htm>.

Afslutning

De undervisningsmæssige dimensioner i naturreservater og nationalparker udgør et vigtigt argument for deres oprettelse og fortsatte beskyttelse. Ved hjælp af Internet, webkameraer og undervisningspakker er det muligt at tillade elever fra nær og fjern adgang til et fjerntliggende unikt økosystem uden at det overbelastes. Det udgør dermed en vigtig nyskabelse indenfor Internet-baseret undervisning i biologi

og naturforvaltning, som kan få stor indflydelse i fjernuddannelse. Udover at blive brugt i undervisningssammenhænge, har hjemmesiden, kameraerne og de mange frivillige der arbejder med at holde Race Rocks.com opdateret, skabt stor opmærksomhed om det sårbare økosystem. Fiskerbåde og turistfartøjer er nogle af de brugere som er blevet opmærksomme på den beskyttelse der er brug for.

Gerry Fletcher har arbejdet som biologilærer på Pearson College siden 1976. Han er i dag pensioneret men fortsat ansvarlig for undervisningsaspektet på Race Rocks.com. Han arbejder også som konsulent for undervisning i havbiologi (gffletcher@pearsoncollege.ca)

Søren P. Kristensen, lektor ved geografisk Institut, blev undervist i havbiologi af Gerry Fletcher på Pearson College i 1981-83.

Alle fotos af Gerry Fletcher.

Månedens link:
www.racerocks.com

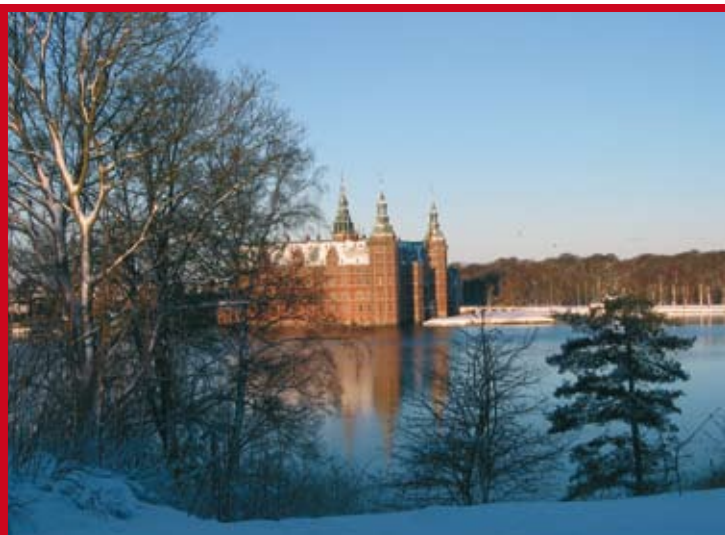
Ekskursion til Sardinien

Der er endnu få ledige pladser til Geografforbundets ekskursion til Sardinien i efterårsferien.

Se detaljeret program i GO-1-05 eller på Geografforbundets hjemmeside.

Tilmeldingsfrist 1. maj 2005.

Flere oplysninger på 59 18 29 24/
Mogens Winther

Geografforbundets regionalgeografer i Frederiksborg Amt arrangerer:

Geologisk / kulturhistorisk byvandring i Hillerød.

Tirsdag den 24. maj 2005 kl. 17.00 – ca. 19.00

Mødested: ved statuen på torvet

Pris: gratis!

Geolog Steen Andersen vil være den faglige guide på byvandringen. Steen Andersen har tidligere for Geografforbundet guidet os rundt i Nordsjællands istidslandskaber.

Denne gang går turen til byens menneskeskabte landskab. På en rundtur i Hillerød vil vi søge de geologiske spor i det nutidige bybillede - hvordan det naturgivne landskab har styret byens struktur, og hvordan man har benyttet forskellige typer af granit og andre bjergarter til brolægning og konstruktion af byens huse.

Steen Andersen har i en lille menneskealder været ansat som geolog i Skov- og Naturstyrelsen, og her har han gennem årene arbejdet med en række aspekter af geologien i samfundet.

Tilmelding senest tirsdag den 17. maj 2005 til:

Mette Madsen, tlf. 48 14 20 59, e-mail mettemadsen@bigfoot.com
Torben Schoer, tlf. 44 48 19 28, e-mail torben.schoer@skolekom.dk

På gensyn!

Mette og Torben – regionalgeograferne i Frederiksborg Amt

En dag med sten

Kom og oplev Aalborg Seminariums nye store udendørs stenudstilling – og en stentur på stranden – alt sammen med Per Smed som kyndig guide.

Geologerne Per Smed (kendt som underviser på Danmarks Lærerhøjskole og som forfatter til geografi- og geologibøger) og Peter Momme (lærer i geologi på Aalborg Universitet) har ydet eksperthjælp til denne enestående samling af flotte og interessante bjergarter i kampestensstørrelse fra hele Nordjylland og det sydlige Skandinavien.

Udstillingen ligger smukt i seminariets æblelund. Den består af to dele, nemlig ledeblokafdelingen og den generelle bjergartsafdeling. Udstillingen er også velegnet til undervisningsformål, og der er noget at lære og opleve for alle lige fra den der intet ved om sten til eksperten, fra børnehaveklasseelever til universitetsstuderende. Udstillingen aktiverer den besøgende, så vedkommende får noget med hjem.

Vi tilbyder en grundig gennemgang af udstillingen under ledelse af geologisk ekspertise.

Dernæst ekskursion til – ja, gad vidst til hvilken stenlokalitet?

Tag børnene og børnebørnene med – der er også noget for dem at kigge på og opleve.

Velkommen på Aalborg Seminarium, Mylius Erichsensvej 131, 9210 Aalborg SØ, lørdag den 21.05. kl. 10. Arrangementet varer til cirka kl. 16 afhængig af interessen. Husk madpakken.

Pris: Medlemmer af Geografforbundet 70 kroner, andre interesserede 80 kr. Børn gratis.

Sidste tilmeldingsfrist er mandag den 09.05.

Frede Sørensen (98843496)
fs@aalsem.dk

Bornholms regionaler inviterer i samarbejde med Naturung til følgende arrangementer i april og maj:

Lørdag den 2. april, kl. 15-18: Tur på 120 meter under jorden i Stubbeløkke stenbrud i Rønne. Mødested: NCC ved porten, Snorrebakken 28.

Turleder: Martin Holm, Bornholms Stenklub

Lørdag den 30. april, kl. 10: Fugletur.

Mødested: Fugletårnet Nexø sydstand.

Turledere: Vicky Knudsen (27216886) og Marie Louise Jensen (21481843).

Lørdag den 22. maj, kl. 14: Stentrolde ved Verdens Ende.

Mødested: P-plads ved Verdens ende (Kør ad grusvej mod Arnager Røgeri, Kør forbi langs lufthavnens trådhegn, så langt du kan til lille P-plads).

Turleder: Martin Holm, Bornholms Stenklub. Læs mere på www.naturung.dk

Fælles mål

- **Geografi faghæfte 14**
- **fra teori til praksis**

Umiddelbart betragtet er den primære modtager af budskabet i faghæftet for geografi den geografilærer, der skal forberede, strukturere, gennemføre og evaluere undervisningen i sin klasse. Men faghæftet skal også være et funktionelt redskab på flere forskellige "niveauer" i skolesystemet.

Går man lidt dybere, er der en hel række sekundære modtagere, der har mere eller mindre klare interesser i et indholdsrigt faghæfte. Det gælder

- kommunens politikere i byråd eller kommunalbestyrelse, der bevilger timer og penge til undervisningen,
- skolebestyrelsen, som også har indflydelse på de rammer, der på den enkelte skole skabes for geografiundervisningen,
- forældre, der har interesse for, hvad deres børn skal arbejde med i geografitimerne og ikke mindst, "hvad de skal kunne",
- Undervisningsministeriet med undervisningsministeren i spidsen, der slutter hæftets forord med en forhåbning om, at fælles mål bliver et godt værktøj i dagligdagen på skolerne.

Undervisningsministeren fremhæver, at det er i den enkelte kommune og på den enkelte folkeskole, at kvaliteten i folkeskolen skabes – underforstået, at faghæfte 14 vil være med til at hæve kvaliteten i folkeskolens geografiundervisning.

Denne artikels hensigt er, kortfattet at analysere de mulighe-

der og begrænsninger fælles mål for geografi afstikker i forhold til den daglige undervisning i folkeskolen, idet faghæftet her først og fremmest betragtes som et godt planlægningsredskab og styringsinstrument for den lærer, der skal tilrettelægge og gennemføre geografiundervisning i sin klasse.

Umiddelbart betragtet angiver faghæftet en lang række muligheder og stort set ingen begrænsninger, men disse ligger "gemt" andre steder i skolesystemet:

- I det begrænsede timetal, der er tildelt geografi.
- I de begrænsede mulighederne for at tage på ture og eks-kursioner.
- I manglende undervisningsmaterialer som atlas, grundbøger, vægkort og andet udstyr.

Faghæftet har den meget vigtige overordnede funktion, at det kaster lys over en lang række af de muligheder skolefaget geografi omfatter. Samtidig med, at det beskriver faget som en sammenhængende enhed, hvor natur- og kulturgeografi sammenkobles.

Allerede i faghæftets indledning er der en fin sammenhæng mellem folkeskolens formål og formålet for geografi, idet der i førstnævnte står "... At eleverne skal blive... fortrolige med dansk kultur og bidrage til deres forståelse for andre kulturer og for menneskets samspil med naturen...". Dette harmonerer meget fint med, at undervisningen i geografi "skal fremme elevernes forståelse af fremmede kulturer og give dem mulighed for at udvikle engagement, selvstændig stillingtagen til og ansvarlighed over for problemer vedrørende

udnyttelse af naturgrundlag, ressourcer og den kulturskabte omverden og konsekvenser for miljø og levevilkår."

Efter denne indledning med de flotte ord vil jeg gå over til at se på faghæftet med udgangspunkt i den daglige geografiundervisning i en 7., 8. eller 9. klasse.

Man kan i denne forbindelse stille spørgsmålet:

Kan både de erfarne, geografiuddannede lærere og de ikke geografiuddannede lærere, der har fået tildelt faget ved den årlige fagfordeling, drage nytte af faghæftet?

Mit svar er klart: Det kan de godt!!!

Eftersom hæftet er opdelt i en række forskellige afsnit med hver deres funktion, spændende fra undervisningsvejledningens informative afsnit, der kan give den ikke uddannede lærer en række gode råd om undervisningens indhold og gode råd til at fremstille en årsplan til de bindende mål, som læreren i 9. klasse er forpligtet på og derfor må indrette sin undervisning efter.

Undervisningsvejledningen indeholder bl.a. et gennemtænkt eksempel på en treårig plan med otte konkrete temaer, hvor de centrale kundskabs- og færdighedsområder er strukturerede og derfor lige til at gå til.

Temaerne veksler mellem naturgeografisk og kulturgeografisk indhold, og de vil være en uvurderlig hjælp for den ikke geografiuddannede lærer til at kunne overskue den meget store indholdsmængde faghæftet umiddelbart anfører.

Det niende tema er et meget kort oplæg til projektarbejde, som naturligvis er formuleret åbent helt i pagt med ideen bag projektarbejde som en arbejdsform, hvor

eleverne selv formulerer indhold og problemstillinger.

Jeg skal her kort kommentere de tidligere nævnte begrænsninger for undervisningen,

Det er meget uheldigt at skabe et en times fag på to klassetrin som det nu er sket for geografis vedkommende. Det kan naturligvis løses gennem forskellige konstruktioner som periodelæsning, eller ved at samme lærer har flere naturfag i samme klasse, og som dermed vil kunne fordele sine timer på uge-skemaet på en hensigtsmæssig måde. Dog giver det ikke samlet set et større antal undervisningstimer.

Den næste begrænsning er den enkelte skoles muligheder for at tage på ture eller gennemføre ekskursioner. I praksis er ofte sådan at ture med geografisk indhold ikke er det mest almindelige på skolerne. Dels fordi de tager tid, og dels fordi der skal to lærere med på turen af praktiske og sikkerhedsmæssige grunde. Desuden bliver det ofte dyrt med bus eller benyttelse af offentlige transportmidler, hvis man skal ud til en spændende lokalitet i lokalområdet. Alt sammen "undskyldninger" for, at geografi sjældent er præget af de udendørs aktiviteter og undersøgelser, som faghæftet i høj grad lægger op til.

Den tredje begrænsning er mangel på undervisningsmidler. Undervisningsvejledningen sidste afsnit om undervisningsmidler har uvurderlig betydning for at kunne lave "god geografi" på skolerne, idet der her lægges op til at skolerne:

- har tilstrækkeligt med geografibøger og atlas,
- fornyer deres vægkort i klasserne og specialkort i geografifilokalet eller naturfagslokalet,
- gennemgår deres samling af topografiske kortblade, så der er et tilstrækkeligt antal til,

kan "bruge" dem i forbindelse med praktiske øvelser og undersøgelser,

- anskaffer udstyr til udendørs kortlære,
- anskaffer flyvefotos svarende til de lokale 4-cm kort,
- anskaffer udstyr til vejrobservationer,
- sikrer, at IT og tilhørende programmer kan benyttes i geografitimerne, og
- har en funktionel stensamling.

Desværre viser det sig ofte, at skolerne ikke har fornyet deres undervisningsmidler til geografi, fordi andre fag har haft mere "akutte" ønsker, som så er blevet tilgodeset for geografi.

Hvis der på skolen findes eller opbygges en "fornuftig" samling af undervisningsmidler og udstyr, lægger samlingen naturligvis op til at blive brugt i praksis, og den kan dermed blive et vigtigt bidrag til at slå geografi fast som langt mere end et bogligt fag.

I faghæftet er der også et forslag til læseplan med angivelse af indhold for såvel første forløb i 7.- 8. klasse som andet forløb i 9. klasse.

Endelig er der i fælles mål en meget nyttig opstilling af trinmål efter 8. og 9. klasse opstillet synoptisk, hvor læseren direkte kan sammenligne beskrivelser af udviklingen i undervisningen med de tilhørende trinmål. Dette skulle kunne give læseren et godt redskab i hænde for en god og gennemtænkt undervisning.

Men det allervigtigste p.t. er at vurdere fælles mål ud fra, at geografin er "ophøjet" til prøvefag og dermed er blevet ligestillet med de øvrige fag i naturfagsgruppen.

Det giver et vældigt behov og stor interesse for, at benytte faghæftet som garant for, at man er på rette spor med hensyn til indhold og tilrettelæggelse af geografiundervisningen i klassen.

Der er selvfølgelig en række formuleringer, som især den ikke-uddannede lærer stiller sig uforstående overfor:

- Hvad betyder i grunden "naturgeografiske mønstre, kredsløb og sammenhænge"?
- Hvad menes med "sammenhæng mellem landskab, klima, jordbund og vand som grundlag for levevilkår i verdens forskellige egne"? Og hvordan skal det omsættes til undervisning i skolen?
- Hvilke iagttagelser kan man foretage i kulturlandskabet? Og hvordan kan de forklares?

Men med lidt ihærdighed vil der i faghæftet også kunne findes svar på disse spørgsmål.

Man kan for alle skolefags vedkommende diskutere et faghæftes omfang set i relation til det timetal, der til rådighed for undervisningen. I geografi kan man således med god ret sige, at timetallet ikke står mål med faghæftets intentioner. Der er - kort sagt - alt for meget stof, hvis man bruger den fornødne tid til at arbejde i dybden. Derfor må læreren selvfølgelig stadig foretage nogle vigtige beslutninger om, hvilket stof der skal prioriteres i forhold andet. Bliver valgene begrundet på en fornuftig måde og står elevernes kunnen stadig mål med kravene i trin- og slutmål, kan man med god ret sige, at undervisningen er lykkedes på en god måde.

Så alt i alt betragter jeg faghæftet som godt og indholdsrigt redskab, der kan bringe geografi op på niveau med de øvrige naturfag i skolen.

*Mogens Lerbech
Inspektør,
Roskilde Ungdomsskole
Cand. pæd. Lærer CVU*

PP DANMARK

Magasinpost

Afs.: Geografforbundets Sekretariat · Rugårdsvej 55 · 5000 Odense C – Returneres ved varig adresseændring

